

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**DJELOTVORNOST I ZAJEDNIŠTVO UNUTAR EKSTRAVERZIJE:
UKAZUJU LI FACETE NA RAZLIČITE KONSTRUKTE?**

Diplomski rad

Linda Trbuščić

Mentor: dr.sc. Zvonimir Galić

Zagreb, 2010.

SADRŽAJ

UVOD	1
Ličnost i radna uspješnost.....	1
Problem iskrivljavanja odgovora na upitnicima ličnosti.....	2
Ekstraverzija i radna uspješnost	3
Ekstraverzija: problem i struktura.....	4
Struktura iskrivljavanja odgovora na upitnicima ličnosti.....	6
Facete ekstraverzije, djelotvornost i zajedništvo.....	9
 CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA	10
 METODA	12
Sudionici.....	13
Mjerni instrumenti.....	13
Postupak.....	14
 REZULTATI	16
Povezanost faceta ekstraverzije u tri situacije ispunjavanja upitnika.....	16
Ekstraverzija i njene facete u različitim situacijama ispunjavanja upitnika.....	17
Usporedba rezultata na skali ekstraverzije i njenim facetama u situaciji iskrenog odgovaranja i dvjema situacijama iskrivljavanja odgovora.....	17
Dimenzija ekstraverzije.....	17
Facete ekstraverzije.....	18
Faceta asertivnost.....	20
Faceta razina aktivnosti.....	21
Faceta sklonost prijateljstvu.....	21
Faceta društvenost.....	22
Faceta vedrina.....	23
Faceta traženje uzbuđenja.....	23
Utjecaj upozorenja o mogućnosti detekcije iskrivljavanja.....	24
 RASPRAVA	28
 ZAKLJUČAK	35
 LITERATURA	36
 PRILOG	38

Djelotvornost i zajedništvo unutar ekstraverzije: Upućuju li facete na različite konstrukte?

Postoje dva sadržajno različita faktora samoprezentacije koji uključuju dvije primarne ljudske vrijednosti – djelotvornost (vrednovanje statusa i moći) i zajedništvo (vrednovanje bliskih interpersonalnih veza) (Paulhus i John, 1998). Istraživanja pokazuju da je široka dimenzija ekstraverzije povezana s faktorom djelotvornosti, a svrha ovog istraživanja je provjeriti da li taj trend slijede sve njene facete. U literaturi smo našli pretpostavku da se facete ekstraverzije mogu «podijeliti» na one koje su povezane sa zajedništvom i one koje su povezane s djelotvornosti (Depue i Collins, 1999). Cilj ovog rada je provjeriti jesu li te pretpostavke točne. Također, drugi cilj nam je bio ispitati utjecaj upozorenja o mogućnosti detekcije iskrivljavanja na iskrenost sudionika. Sudionici ($N=433$) su u anonimnim uvjetima ispunjavali upitnik ličnosti kojim smo mjerili dimenziju ekstraverzije i njene facete. Nakon toga su isti upitnik ispunjavali u situaciji iskrivljavanja odgovora. Kod polovice je uputa naglašavala vrijednost djelotvornosti, a kod druge polovice vrijednost zajedništva. Osim toga, sudionici su se razlikovali po tome je li im prezentirano upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora, pri čemu je polovica njih dobila upozorenje, a druga polovica nije. Rezultati provedene zavisno-nezavisne analize varijance potvrdili su pretpostavku Depuea i Collinsa da se facete ekstraverzije mogu «podijeliti» na one povezane s djelotvornosti i one povezane sa zajedništvom. Upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora imalo je značajan efekt na rezultate na širokoj dimenziji ekstraverzije i na faceti traženja uzbuđenja. Moguće razloge koji su doveli do takvih rezultata možemo pronaći u nedostacima našeg istraživanja.

Ključne riječi: ekstraverzija, facete, djelotvornost, zajedništvo, upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja

Agency and communion within the extraversion: Do the facets have different underlying constructs?

The content of self-presentation styles involves two primary human values: agency (tendency to value social status and power) and communion (tendency to value close interpersonal relationships) (Paulhus i John, 1998). According to the results of some studies, the broad dimension of extraversion is associated with agency. The purpose of this study was to examine if this trend is followed by all its facets. There are the assumptions of possible division of facets of extraversion into those associated with agency and those associated with communion, and the aim of this study was to examine whether they are correct or not. Also, another aim of this study was to examine the effect of faking warning on the participants' honesty. Participants ($N=433$) completed the personality questionnaire that measured dimension of extraversion and its facets under anonymous conditions. Afterwards, participants completed the same questionnaire under distortion instructions. Half of the participants had the instructions that promoted agency, and the other half had the ones that promoted communion. Also, the participants differed according to whether they were presented with faking warning or not. Half of them received the faking warning, and the other half did not. Results of analysis of variance confirmed the assumption of Depue and Collins that facets of extraversion can be divided into those associated with communion and those associated with agency. Faking warning had significant effect on the results on the broad dimension of extraversion and on the excitement-seeking facet. Possible reasons for these results can be found in the limitations of our study.

Key words: extraversion, facets, agency, communion, faking warning

UVOD

Ličnost i radna uspješnost

Uspjeh poduzeća uvelike određuju sposobnosti njegovih zaposlenika i stoga je jako važno da njihov odabir bude što kvalitetniji. Odabir ili selekcija zaposlenika se odnosi na primjenu određenog skupa postupaka kojima se nastoji predvidjeti buduća radna uspješnost potencijalnih zaposlenika. Pritom se često koriste psihologijski testovi, i to najčešće testovi kognitivnih sposobnosti i upitnici ličnosti (Cooper i Robertson, 2007).

Još je 1970-ih godina dokazano da su testovi kognitivnih sposobnosti dobar prediktor radne uspješnosti u većini poslova (Cooper i Robertson, 2007). Za razliku od toga, o korisnosti upitnika ličnosti za predviđanje radne uspješnosti se vode brojne rasprave (Cooper i Robertson, 2007). Iako su rezultati istraživanja provedenih od početka dvadesetog stoljeća pa sve do osamdesetih godina ukazivali na slabu prediktivnu valjanost upitnika ličnosti, meta-analize koje su početkom devedesetih proveli Barrick i Mount (1991) te Tett, Rothstein i Jackson (1991) su dokazale da postoji značajna povezanost između osobina ličnosti i radne uspješnosti (Barrick, Mount i Judge, 2001). Utvrđeno je da upitnici ličnosti, osobito ako se kombiniraju s drugim prediktorima radnog ponašanja kao što su testovi kognitivnih sposobnosti, povećavaju valjanost selekcijskih odluka (Goffin, Rothstein i Johnson, 1996; Schmidt i Hunter, 1998; prema Rothstein i Goffin, 2006).

Jedan od razloga zašto neke od ranije provedenih studija nisu pokazale značajnu povezanost između ličnosti i radne uspješnosti bilo je nepostojanje jedinstvene taksonomije koja bi organizirala i klasificirala mnoštvo osobina ličnosti u jedinstveni sustav. Upravo je to omogućio petofaktorski model ličnosti koji je u posljednja dva desetljeća dobio najveću potporu istraživača. Petofaktorski model ličnosti sadrži sljedećih pet širokih dimenzija ličnosti: ekstraverziju, ugodnost, savjesnost, emocionalnu stabilnost i otvorenost ka iskustvu/intelekt. Neki autori su kritizirali petofaktorski model ličnosti (npr. Block, 1995) te su predlagali kako se ličnost zapravo sastoji od dva (Wiggins, 1968), tri (Eysenck, 1991) ili pak šest (Hogan, 1986) faktora (sve prema Rothstein i Goffin, 2006). Unatoč kritikama, petofaktorski model je trenutno najčešće korištena taksonomija u istraživanjima ličnosti. Meta-analiza na podacima dobivenim svim meta-analizama koje su ispitivale povezanost radne uspješnosti i osobina ličnosti iz petofaktorskog modela je pokazala kako su

savjesnost i emocionalna stabilnost najbolji prediktori opće radne uspješnosti te predviđaju uspješnost u gotovo svim zanimanjima, dok važnost ekstraverzije, ugodnosti i otvorenosti ka iskustvu ovisi o vrsti zanimanja (Barrick, Mount i Judge, 2001).

Problem iskrivljavanja odgovora na upitnicima ličnosti

Upitnici ličnosti mjere sklonosti ljudi da se u određenim situacijama ponašaju na određeni način. Tipičan upitnik ličnosti se sastoji od niza tvrdnji za koje ispitanik mora označiti u kojem stupnju opisuju njegovo ponašanje. Dakle, odgovori ispitanika su samoiskazi te iz toga proizlazi temeljni problem upitnika ličnosti - mogućnost iskrivljavanja odgovora. Naime, u selekcijskoj situaciji se kandidatima daje uputa da odgovaraju iskreno, no oni se, suprotno tome, žele prikazati u što boljem svjetlu jer o rezultatima testiranja ovisi hoće li dobiti posao. Pritom su oni skloni namjerno iskrivljavati svoje odgovore odnosno tvrditi kako posjeduju karakteristike koje bi po njihovoj procjeni trebao imati idealan kandidat. Istraživanja su pokazala da ispitanici na čak 15-62% čestica u upitnicima ličnosti daju iskrivljene odgovore (Donovan, Dwight i Hurtz, 2003; prema Rothstein i Goffin, 2006).

No, ne iskrivljavaju svi kandidati odgovore u jednakoj mjeri nego postoje individualne razlike u iskrivljavanju (Rosse, Stecher, Miller i Levin, 1998). Kad bi iskrivljavanje bilo jednako među svim kandidatima to bi značilo da bi se njihovi rezultati samo povećali (ili smanjili) za određenu konstantu dok bi rang poredak ostao isti, te bi kriterijska valjanost ostala netaknuta. Ali kako tome nije tako, brojni su autori smatrali da iskrivljavanje odgovora može znatno umanjiti korisnost procjena ličnosti u predviđanju radne uspješnosti, tj. smanjiti njihovu kriterijsku valjanost (prema Rothstein i Goffin, 2006). Suprotno tome, meta-analizom je pronađeno da socijalno poželjno odgovaranje izmjereno skalama socijalne poželjnosti ne smanjuje kriterijsku valjanost rezultata na upitnicima ličnosti (Ones, Viswesvaran i Reiss, 1996; prema Dilchert i sur., 2006).

Ipak, problem iskrivljavanja utječe na odluke o zapošljavanju koje postaju manje točne i manje pravedne zato što oni pojedinci koji najviše iskrivljavaju imaju najveću vjerojatnost dobivanja posla (Christiansen, Goffin i Rothstein, 1994; Mueller-Hanson i sur., 2003; Rosse i sur., 1998). Pritom, što je selekcijski omjer stroži, utjecaj iskrivljavanja odgovora na odluke u zapošljavanju postaje sve veći (Rosse i sur., 1998). Naime, kod

malog selekcijskog omjera se među onima koji su zaposleni povećava proporcija onih koji su iskrivljavali svoje odgovore, te dolazi do toga da se zaposle kandidati koji će kasnije imati slabiju radnu uspješnost (Mueller-Hanson i sur., 2003; prema Rosse i sur., 1998). Dakle, iako nema velikog utjecaja na kriterijsku valjanost upitnika ličnosti, iskrivljavanje odgovora značajno utječe na odluke o zapošljavanju kandidata.

Ekstraverzija i radna uspješnost

Ekstraverzija je jedna od osnovnih dimenzija razlikovanja ljudi (Leary i Hoyle, 2009). Možemo ju definirati kao dimenziju ličnosti koja opisuje stupanj energičnosti u pristupu socijalnom i materijalnom svijetu te uključuje osobine poput društvenosti, aktivnosti, asertivnosti i pozitivne emocionalnosti (Costa i McCrae, 1992; Tellegen, 1985; prema John, 1990). Kao što smo spomenuli, Barrick, Mount i Judge (2001) su meta-analizom utvrdili kako je ekstraverzija valjan prediktor radne uspješnosti, ali samo u nekim grupama zanimanja ili za specifične kriterije. Npr. ekstraverzija je povezana s radnom uspješnosti u zanimanjima u kojima važan dio posla čine interakcije s drugim ljudima (Barrick i Mount, 1991; Mount i sur., 1998). Uspjehu u poslovima kao što su prodaja i menadžment svakako doprinosi ako je osoba društvena, asertivna, energična i ambiciozna. Nadalje, ako važnu komponentu posla čini timski rad, za očekivati je da će oni koji imaju viši rezultat na ekstraverziji biti uspješniji.

Rezultati meta-analiza (Barrick i Mount, 1991; Hough, 1992; prema Barrick, Mount i Judge, 2001) također pokazuju da su viši rezultati u ekstraverziji povezani s boljim uspjehom treninga. Jedno objašnjenje takvog nalaza je da su visoko ekstravertirani sudionici treninga aktivniji tijekom treninga te postavljaju više pitanja što im omogućuje da i efikasnije uče. Dakle, očekujemo da će ekstraverzija biti pozitivno povezana s uspješnosti u poslovima u kojima je bitna interpersonalna komponenta, npr. u poslovima koji uključuju mentoriranje, vođenje, te uvjeravanje (npr. menadžment i poslovi prodaje), te da će ekstravertirani zaposlenici imati bolje ocjene na timskom radu i da će biti uspješniji u treningu.

Ekstraverzija: problem i struktura

Gotovo svi modeli ličnosti prepoznaju ekstraverziju kao primarni faktor ličnosti (Weiner, 2003). Termin ekstraverzija ima dugu povijest, a prvi ga je uveo Jung (1921) u svojoj teoriji ličnosti kako bi opisao varijacije u orijentaciji prema svijetu. Jung je smatrao da su ekstraverti usmjereni prema vanjskom, dok su introverti, na drugom kraju kontinuuma ekstraverzija-introverzija, usmjereni prema svom unutarnjem svijetu. Ekstraverti se vole zabavljati, oživljavaju dosadna okupljanja, imaju velik utjecaj na socijalnu okolinu pa često zauzimaju položaj vođe (Jensen-Campbell i Graziano, 2001; prema Larsen i Buss, 2008). Costa i McCrae (1985, 1992) smatraju kako je ključno svojstvo ekstraverzije socijabilnost ili društvenost, tj. dispozicija da se pojedinac angažira u socijalnom ponašanju (Leary i Hoyle, 2009). Osim što su društveni, ekstraverti su asertivni, aktivni i razgovorljivi. Vole velike skupine ljudi, dobro su raspoloženi, optimistični i puni energije (Costa i McCrae, 2005).

Depue i Collins (1999) blisko povezuju ekstraverziju i «pozitivni afekt» koji uključuje pozitivne osjećaje i motivaciju. Oni tvrde kako su ekstraverti osjetljiviji na nagrade nego na kazne. Smatraju da je to povezano s aktivacijom dopaminskog sustava koja dovodi do pozitivnih osjećaja uzbuđenja i spremnosti za postizanje nagrada i ciljeva, kao što su hrana, seks, novac, obrazovanje ili profesionalna postignuća. Gray (1973, 1992) i Fowles (1980, 1987) smatraju da je biološka osnova ekstraverzije bihevioralni aktivacijski sustav ili sustav pristupanja (BAS) (prema Depue i Collins, 1999). Eysenck (1967) pak u svojoj teoriji ličnosti pretpostavlja kako je biološka osnova ekstraverzije snižena razina kortikalne pobuđenosti (Larsen i Buss, 2008).

Ekstraverzija je osobina višeg reda koja je izvedena iz seta povezanih osobina nižeg reda, odnosno faceta. Facete su mjere bihevioralnih i emocionalnih karakteristika – kao što su socijalna dominantnost, pozitivne emocije, društvenost i motorička aktivnost – te zajedno čine općenitiji obrazac ponašanja koji se naziva ekstraverzija. Model Coste i McCraea (1985, 1992) smatra kako se domena ekstraverzije sastoji od šest faceta. Prva od njih je *toplina* koja označava srdačnost i dobrohotnost, ljubav prema ljudima i lako stvaranje veza. Ona je najrelevantnija u pitanjima interpersonalne intimnosti te je u interpersonalnom prostoru najbliža ugodnosti. Faceta *druželjubivost* se odnosi na osobitu

sklonost druženju s drugim ljudima i to sa što više drugih ljudi. Treća je faceta *asertivnost* i ona se odnosi na dominantnost i uvjerljivost te osobe koje imaju visoki rezultat na toj ljestvici često postaju vođe grupa. Sljedeća faceta je *aktivnost* koja se očituje u energičnim pokretima, brzom tempu i potrebi bavljenja nekim radom ili nekom aktivnošću. Faceta *traženje uzbuđenja* opisuje osobe koje traže uzbuđenja, te vole bučnu okolinu. Šesta faceta se naziva *pozitivne emocije* i odnosi se na sklonost doživljavanju pozitivnih čuvstava, kao što su radost, sreća, ljubav i uzbuđenje. Osobe koje imaju visoki rezultat na toj ljestvici su optimistične, vedre i često se smiju. Istraživanja (npr. Costa i McCrae, 1980a) su pokazala da je ta faceta najbolji prediktor sreće (Costa i McCrae, 2005) te je povezana s pozitivnim afektom, dimenzijom koju čine raspoloženja s pozitivnom valencijom koja se pojavljuju zajedno. Watson i Clark (1997) čak smatraju da pozitivna emocionalnost predstavlja srž ekstraverzije te ga uspoređuju s «ljepilom» koje na okupu drži raznolike aspekte te široke dimenzije. To je i pokazano time što su komponente ekstraverzije mjerene Tellegenovim MPQ upitnikom bile jače povezane s pozitivnim afektom nego međusobno, te je korelacija između dominacije i afilijacije pala blizu nule nakon parcijaliziranja pozitivne afektivnosti.

Problem s dimenzijom ekstraverzije je što su, ovisno o svojem konceptu, osobinski psiholozi naglašavali različite podskupove karakteristika nižeg reda. Depue i Collins (1999) su pregledom tih modela utvrdili da većina njih postulira da ekstraverzija ima dvije glavne karakteristike - interpersonalni angažman koji se sastoji od afilijacije i djelotvornosti, te impulzivnost koja uključuje traženje uzbuđenja. Afilijacija se odnosi na uživanje u bliskim odnosima i vrednovanje bliskih interpersonalnih veza, te na posjedovanje topline i srdačnosti, a djelotvornost na socijalnu dominantnost i asertivnost, uživanje u ulozi vođe, te posjedovanje osjećaja moći u postizanju ciljeva.

Iz navedenog možemo zaključiti da je ekstraverzija važna osobina ličnosti koja igra značajnu ulogu kako u svakodnevnom životu, tako i u radnom ponašanju. Iz tog razloga veliku važnost u selekciji zaposlenika ima upravo mjerenje te osobine. Kao što smo spomenuli, dimenzije ličnosti mjerimo upitnicima u kojima se od kandidata traže samoprocjene pa stoga na točnost dobivenih rezultata utječe iskrivljavanje odgovora. Naime, u slučaju kada se odluke o zapošljavanju temelje na upitnicima ličnosti, kandidati su motivirani odgovarati tako da povećavaju vjerojatnost svog zapošljavanja pa su skloni

davati odgovore koji su u toj situaciji poželjni, no ne nužno istiniti. S ciljem otkrivanja posljedica iskrivljavanja odgovora, istraživači su krenuli u istraživanje kako ono utječe na konstruktnu valjanost upitnika ličnosti.

Struktura iskrivljavanja odgovora na upitnicima ličnosti

Paulhus i John (1998) su proveli istraživanje u kojem su ispitali strukturu pristranosti u procjenama ličnosti. U tom su istraživanju tražili samoprocjene ispitanika, te procjene od strane njima bliskih osoba (obitelj, prijatelji) na pet glavnih dimenzija ličnosti. Pretpostavili su da su procjene drugih bliže realnosti te će njihova razlika od samoprocjena ukazivati na iskrivljavanje odgovora. Na vrijednostima koje su dobili kao razliku između procjena i samoprocjena provedena je faktorska analiza u kojoj su, umjesto uobičajenih pet, dobili dva faktora. Prvi faktor je bio zasićen dimenzijama ekstraverzije, emocionalne stabilnosti, dominantnosti, intelekta i otvorenosti što je upućivalo da oni koji imaju visok rezultat na tom faktoru pretjeruju u samoprocjenama vlastite socijalne i intelektualne kompetentnosti. S obzirom na njegov sadržaj taj faktor možemo nazvati *egoističkim iskrivljavanjem*. Osobe s povišenim rezultatima na tom faktoru teže isticanju u mnoštvu i zato si pripisuju karakteristike „superheroja“. Drugi faktor je bio zasićen dimenzijama ugodnosti i savjesnosti što znači da oni pojedinci koji postižu visok rezultat na tom faktoru pretjeruju u samoprocjenama vlastite altruističnosti i pouzdanosti. S obzirom na sadržaj možemo ga nazvati *moralističkim iskrivljavanjem*. Osobe s povišenim rezultatima na tom faktoru imaju tendenciju negiranja socijalno devijantnih impulsa te si zato pripisuju karakteristike „sveca“. Te dvije tendencije iskrivljavanja na sistematski način utječu na percepciju vlastite ličnosti i to tako služe očuvanju i osnaživanju pozitivne slike o sebi.

U pozadini egoističkog i moralističkog iskrivljavanja nalaze se dvije vrijednosti - djelotvornost i zajedništvo. Te dvije vrijednosti je definirao još Bakan (1966) koji ih je smatrao temeljnim društvenim vrijednostima (Paulhus i John, 1998). Djelotvornost (eng. agency) je društvena vrijednost koja se temelji na individualnosti, uspjehu, razvoju i borbi te određuje usmjerenost pojedinca na osobni rast i postignuće. Zajedništvo (eng. communion) je društvena vrijednost koja se temelji na dobročiniteljstvu, intimnosti i skladnim odnosima, tj. odnosi se na promatranje sebe kao člana zajednice. Te dvije

vrijednosti pomažu prilagodbi i međusobno su nezavisne. One dovode do izražavanja dva različita motiva – djelotvornost do izražavanja motiva za moći, a zajedništvo do izražavanja motiva za odobravanjem. Motiv za moći je povezan sa sklonosti egoističkom iskrivljavanju, pa tako oni koji su visoko na tom motivu naglašavaju vlastitu kompetentnost, uspješnost i nadmoć. Motiv za odobravanjem je povezan sa sklonosti moralističkom iskrivljavanju pa tako oni koji imaju visoko izražen taj motiv naglašavaju vlastitu prilagođenost društvu. Da sažmemo, djelotvornost dovodi do izražavanja motiva za moći što rezultira egoističkim iskrivljavanjem. S druge strane, vrednovanje zajedništva potiče motiv za odobravanjem koja dovodi do moralističkog iskrivljavanja (Tablica 1).

Tablica 1
Prikaz procesa egoističkog i moralističkog iskrivljavanja (prilagođeno prema Paulhus i John, 1998)

Vrijednost	Motiv	Samozavaravajući mehanizmi	Pristranosti u samoopisima
Djelotvornost	Potreba za moći	Egoističko iskrivljavanje	Ekstraverzija Otvorenost ka iskustvima
Zajedništvo	Potreba za odobravanjem	Moralističko iskrivljavanje	Ugodnost Savjesnost

Baš kao Paulhus i John (1998), i Digman (1997) je u svom poznatom radu razlikovao dva faktora višeg reda koji se nalaze u pozadini pet faktora ličnosti. Nazvao ih je alfa i beta. Dobio ih je faktorskom analizom korelacija između pet faktora ličnosti iz 14 različitih istraživanja. Međusobne korelacije ugodnosti, savjesnosti i emocionalne stabilnosti činile su faktor alfa, te Digman (1997) smatra kako bi on mogao odražavati socijalno poželjno odgovaranje. Visok rezultat postižu oni ispitanici koji nastoje davati socijalno poželjne i prihvatljive samoprocjene koje su u skladu s društvenim pravilima. Faktor alfa predstavlja odraz procesa socijalizacije i razvoja ličnosti u smjeru socijalnog odobravanja. Međusobne korelacije ekstraverzije i otvorenosti ka iskustvu činile su faktor beta kojeg je Digman interpretirao kao težnju ka superiornosti, osobnom rastu i samoaktualizaciji.

Wiggins i Trapnell (1996) su također pretpostavili kako se u podlozi pet velikih dimenzija ličnosti nalaze dva sadržajno različita faktora višeg reda. Prvi faktor odražava

vrijednost djelotvornosti koja se odnosi na karakteristike dominantnosti, a drugi vrijednost zajedništva kojeg opisuje koncept brige. U skladu s tim, prvi faktor se primarno očituje kroz osobinu ekstraverzije, a drugi faktor kroz osobinu ugodnosti.

Zaključno, iz spomenutog vidimo kako između pojedinih dimenzija Big Five modela postoje značajne korelacije čijom faktorskom analizom dobivamo dva sadržajno različita faktora višeg reda kojima navedeni autori pridaju različita imena. Dakle, u podlozi pet velikih dimenzija ličnosti nalaze se dva faktora: jedan povezan s vrijednosti djelotvornosti, a drugi s vrijednosti zajedništva. Faktor povezan s djelotvornosti se primarno očituje u osobini ekstraverzije (Wiggins i Trapnell, 1996), odnosno u međusobnoj povezanosti ekstraverzije i otvorenosti ka iskustvima (Digman, 1997; Paulhus i John, 1998). S druge strane, faktor povezan sa zajedništvom se primarno očituje u osobini ugodnosti (Wiggins i Trapnell, 1996), odnosno u međusobnoj povezanosti ugodnosti i savjesnosti (Paulhus i John, 1998; Digman, 1997). Također, važno je za napomenuti kako između nalaza Paulhusa i Johna te Digmana postoje dvije razlike: prva je u tome što su Paulhus i John dobili kako je emocionalna stabilnost povezana s djelotvornosti, a Digman da je povezana sa zajedništvom; dok se druga razlika odnosi na imena faktora pri čemu Paulhus i John faktore nazivaju egoističkim i moralističkim iskrivljavanjem, a Digman alfa i beta faktorima.

Dakle, kad se ljudi procjenjuju, mogu preuveličavati svoje osobine u dva smjera: jedan smjer predstavlja naglašavanje vlastite nadmoći i kompetentnosti (egoističko iskrivljavanje, djelotvornost), a drugi naglašavanje vlastite dobrote i prilagođenosti (moralističko iskrivljavanje, zajedništvo). Dakle, pretjerivanje u samoopisima nije jednodimenzionalno (poželjno-nepoželjno), nego se razlikuju dvije sadržajne teme – egoistička i moralistička. Također, oba oblika pristranosti imaju svjesne i nesvjesne aspekte. Nesvjesni aspekt naziva se samozavaravanje i ono se odnosi na nesvjesno prikazivanje samog sebe u najboljem svjetlu, pri čemu osoba doista vjeruje kako posjeduje navedene poželjne osobine (Paulhus, 2002). Tako će pojedinci koji vrednuju moć i status vjerojatno biti skloni nesvjesnom preuveličavanju vlastitih sposobnosti i statusa (egoističko iskrivljavanje). S druge strane, pojedinci koji vrednuju suradnju i poslušnost bit će skloni nesvjesnom preuveličavanju svoje dobrote i pouzdanosti (moralističko iskrivljavanje). Pritom je ono što će osoba vrednovati povezano s njenim motivima.

Kako su motivi često posljedica situacije moguće je uputom poticati određeni oblik pristranosti, tj. poticati ispitanike da svjesno iskrivljavaju odgovore na upitnicima u onom smjeru koji je u danoj situaciji poželjan. Dakle, poželjnost odgovora je određena situacijom, pa je tako u nekoj situaciji poželjno moralističko a nepoželjno egoističko iskrivljavanje, a u drugoj je poželjno egoističko a nepoželjno moralističko iskrivljavanje.

Kao što je opisano ranije u ovom odlomku, utvrđeno je koje se osobine ličnosti povezuju s kojim oblikom pristranosti odnosno s kojom vrijednosti, ali nije poznato da li isti trend slijede sve facete koje čine određenu osobinu. Mi ćemo pokušati dati odgovor na to pitanje za osobinu ekstraverzije.

Facete ekstraverzije, djelotvornost i zajedništvo

Depue i Collins (1999) smatraju kako dimenzija ekstraverzije sadrži facete od kojih se neke odnose na vrijednost djelotvornosti, a druge na vrijednost zajedništva. Dakle, jedan dio faceta ekstraverzije se odnosi na efikasnost, inicijativu i socijalni utjecaj, a drugi na međuljudske odnose i poticanje bliskosti među ljudima. Svoje teze su provjerili tako što su saželi rezultate faktorskih analiza nekoliko multidimenzionalnih upitnika ličnosti u kojima je dobiveno kako su se facete ekstraverzije «podijelile» na dva glavna faktora: afilijaciju i djelotvornost (Depue i Collins, 1999). Za naše istraživanje su osobito važni nalazi Churchovog (1994; prema Depue i Collins, 1999) istraživanja u kojem je korišten NEO PI upitnik ličnosti zbog njegove sličnosti s upitnikom ličnosti koji smo mi koristili. U tom je istraživanju dobiveno kako je jedan dio faceta NEO PI upitnika povezan s djelotvornosti (asertivnost, aktivnost), a drugi s afilijacijom (toplina, druželjubivost, pozitivne emocije i traženje uzbuđenja). Ta nam je podjela važna jer predstavlja podlogu za povezivanje faceta ekstraverzije s Bakanovim temeljnim društvenim vrijednostima zajedništva i djelotvornosti, te time i za naša očekivanja o različitom utjecaju uputa na rezultate na pojedinim facetama. Također, Church i Burke (1994) su proveli istraživanje u kojem su podržali dvokomponentnu strukturu ekstraverzije tako što su pokazali da su se osobine nižeg reda ekstraverzije mjerene NEO PI upitnikom (Costa i McCrae, 1985) podijelile na ista dva faktora – djelotvornost i afilijaciju (Depue i Collins, 1999).

Ne slažu se svi autori s tvrdnjom da se facete ekstraverzije mogu povezati s objema

spomenutim vrijednostima. Naime, Wiggins i Trapnell (1996) smatraju kako je svih šest faceta koje čine domenu ekstraverzije povezano s djelotvornosti, tj. da sve one upućuju na dominantnost, individualnost i postignuće. No, naglašavaju kako se njihovo gledište temelji na kvalitativnoj analizi faceta, tj. potpuno je teorijsko što predstavlja još jedan razlog zašto se u svojim pretpostavkama priklanjamo empirijski potvrđenim hipotezama Depuea i Collinsa.

CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog rada je provjeriti jesu li točne pretpostavke prema kojima se facete ekstraverzije mogu «podijeliti» na one koje su povezane sa zajedništvom i one koje su povezane s djelotvornosti. Ispitat ćemo da li na našem uzorku dolazi do različitih promjena u rezultatima na facetama ekstraverzije pod utjecajem različitih uputa kojima smo kod sudionika poticali djelotvornost odnosno zajedništvo.

Kao što smo spomenuli, uputom je moguće potaknuti određenu vrijednost što zatim dovodi do određenog oblika pristranosti. Dakle, ako uputom naglasimo vrijednost djelotvornosti (npr. selekcija za menadžera), vjerojatno je da će se osoba svjesno pokušati prikazati što kompetentnijom, efikasnijom i socijalno utjecajnijom. U skladu s tim, u našem istraživanju očekujemo da će se u situaciji u kojoj uputom potičemo vrijednost djelotvornosti sudionici više slagati sa česticama na onim facetama ekstraverzije koje su povezane s tom vrijednosti, u usporedbi sa situacijom poticanja zajedništva. S druge strane, ako uputom naglasimo vrijednost zajedništva (npr. selekcija za učitelja), vjerojatno je da će se osoba pokušati prikazati što dobroćudnijom i pouzdanijom. U skladu s tim, u našem istraživanju očekujemo da će se u situaciji u kojoj uputom potičemo zajedništvo sudionici više slagati sa česticama na onim facetama ekstraverzije koje su povezane s tom vrijednosti, nego u situaciji poticanja djelotvornosti. Dakle, pretpostavljamo da će doći do veće promjene u rezultatu na pojedinoj faceti ekstraverzije u situaciji u kojoj se potiče ona vrijednost koja se nalazi u njenoj podlozi. Potvrđivanje ovih pretpostavki moglo bi imati značajne posljedice na mjerenje ekstraverzije i korištenje tih skala u praktične svrhe.

Drugi cilj našeg istraživanja je bio ispitati učinak upozorenja o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora na iskrenost sudionika. Naime, na temelju istraživanja poput ovog,

koja se provode u artificijelnim uvjetima «fiktivne» selekcije, se donose neki zaključci o ispunjavanju upitnika ličnosti u stvarnim selekcijskim situacijama. Zato je dobro istraživačku situaciju barem donekle približiti realnim uvjetima i potaknuti ispitanike da daju što realnije procjene u odgovaranju. Zato smo mi, u cilju smanjivanja neselektivnog iskrivljavanja, kod polovice sudionika uveli varijablu upozorenja o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora. S obzirom da su sudionici u našem istraživanju mogli maksimalno iskrivljavati svoje odgovore na česticama upitnika htjeli smo provjeriti da li će se naše pretpostavke o dvostrukoj prirodi ekstraverzije održati i u situaciji koja je po zahtjevima sličnija realnoj situaciji ispunjavanja upitnika budući da smo pretpostavili kako će u situaciji s prisustvom upozorenja sve razlike među situacijama biti istom smjeru ali manje.

Inače, upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja se odnosi na upozorenje sudionicima kako postoje načini kojima se može otkriti da li su iskrivljavali svoje odgovore na upitniku ličnosti. Također može uključivati informaciju da će otkrivanje da su iskrivljavali svoje odgovore smanjiti njihove izgleda da dobiju željeni posao (Dwight i Donovan, 2003; Goffin, 1995; Rothstein i Goffin, 2000). Dwight i Donovan (2003) su meta-analizom pokazali kako upozorenje o detekciji u prosjeku smanjuje socijalno poželjno odgovaranje za 30%, te da može poboljšati točnost odluka o zapošljavanju (prema Rothstein i Goffin, 2006). Općenito, postojeća istraživanja jasno podržavaju tezu da upozorenje o detekciji iskrivljavanja predstavlja dobar pristup za reduciranje, ali ipak ne i potpuno eliminiranje, iskrivljavanja (Dwight i Donovan, 2003; Goffin i Woods, 1995; prema Rothstein i Goffin, 2006).

U skladu s navedenim postavili smo sljedeće probleme i hipoteze:

1. Usporediti rezultate na dimenziji ekstraverzije i njenim facetama između situacije iskrenog odgovaranja i situacija poticanja djelotvornosti i zajedništva.

a) Očekujemo značajno više rezultate na dimenziji ekstraverzije i na njenim facetama u situacijama poticanog iskrivljavanja nego u situaciji iskrenog odgovaranja.

b) U situaciji poticanja djelotvornosti očekujemo veće povećavanje rezultata na facetama asertivnosti i razini aktivnosti u usporedbi sa situacijom poticanja zajedništva. S druge strane, u situaciji poticanja zajedništva očekujemo veće povećavanje rezultata na facetama sklonost prijateljstvu, društvenost, vedrina i traženje uzbuđenja u usporedbi sa situacijom poticanja djelotvornosti.

2. Utvrditi utjecaj upozorenja o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora na rezultate na dimenziji ekstraverzije i njenim facetama u tri situacije ispunjavanja upitnika: situaciji iskrenog odgovaranja te situacijama poticanja djelotvornosti i zajedništva.

Očekujemo da će sve razlike u rezultatima na dimenziji ekstraverzije i njenim facetama između različitih situacija biti manje u situaciji u kojoj su sudionici upozoreni na mogućnost detekcije iskrivljavanja odgovora, u usporedbi sa situacijom kad takvog upozorenja nema.

METODA

Ovaj rad je dio istraživanja koje je provedeno u okviru XVIII. ljetne psihologijske škole. Sudionici u istraživanju su prvo ispunjavali upitnik ličnosti s uputom da odgovaraju iskreno (*situacija iskrenog odgovaranja*). Pritom je polovici sudionika dano upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora, dok druga polovica nije dobila takvo upozorenje. Nakon toga, sudionici su ponovno ispunjavali isti upitnik ličnosti, ali ovaj put je polovica njih dobila uputu da se predstavi kao idealni kandidat za dobivanje studentske stipendije (*situacija poticanja djelotvornosti*), a druga polovica uputu da se predstavi kao idealni kandidat za studentsko putovanje (*situacija poticanja zajedništva*) (Tablica 2).

Dakle, nacrt istraživanja je bio faktorijalni mješoviti nacrt s tri varijable: *situacija*

odgovaranja (iskreno odgovaranje nasuprot iskrivljavanju), *vrsta upute za iskrivljavanje* (poticanje djelotvornosti nasuprot poticanju zajedništva) te *postojanje upozorenja* (situacija bez upozorenja nasuprot situaciji s upozorenjem).

Tablica 2
Različite situacije ispunjavanja upitnika ličnosti

	1.	2.
		Poticanje djelotvornosti
	Bez upozorenja	Poticanje zajedništva
Upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja	S upozorenjem	Poticanje djelotvornosti
	Iskreno odgovaranje	Poticanje zajedništva

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 433 sudionika. Od toga je njih 191 bilo muškog, a 242 ženskog spola. Dakle, u ukupnom uzorku je bilo nešto više žena (55.9 %), a prosječna dob sudionika bila je 23 godine ($M = 23.0$; $SD = 2.15$). Uzorak je bio prigodan, sastojao se od poznanika eksperimentatora. Težište je bilo na studentima viših godina studija i apsolvantima, ali u obzir su ušli i studenti nižih godina studija i oni koji su diplomirali unatrag godinu dana, te je pritom maksimalna dob sudionika trebala biti 30 godina. U obzir nisu dolazili studenti psihologije i psiholozi. Karakteristike sudionika su prikazane u tablici A u prilogu.

Mjerni instrumenti

U istraživanju smo koristili Goldbergov IPIP-300 (eng. International Personality Item Pool) upitnik koji mjeri pet velikih dimenzija ličnosti: neuroticizam, ekstraverziju, otvorenost ka iskustvima, ugodnost i savjesnost i njihove facete. Upitnik se sastoji od ukupno 300 čestica - svaka od pet dimenzija sadrži po šest faceta koje su sastavljene od 10 čestica. Zadatak ispitanika je na skali od 1 ("Nije točno") do 7 ("Potpuno točno") izraziti stupanj svojeg slaganja s tvrdnjom. U ovome radu korištena je samo skala ekstraverzije koja se sastoji od sljedećih šest faceta: sklonost prijateljstvu ("Lako sklapam prijateljstva."), društvenost

(“Uživam biti dio grupe.”), asertivnost (“Preuzimam odgovornost.”), razina aktivnosti (“Uvijek sam zaposlen.”), traženje uzbuđenja (“Sviđa mi se biti nepromišljen.”) i vedrina (“Puno se zabavljam.”).

Ranije smo spominjali rezultate Churchovog istraživanja (1994), važne za naše hipoteze, koji su dobiveni mjerenjem faceta ekstraverzije NEO PI-om. Facete u IPIP-u su istog značenja kao i one u NEO PI-u samo su im neki nazivi različiti: tako toplina u NEO PI-u odgovara sklonosti prijateljstvu u IPIP-u, druželjubivost u NEO PI-u društvenosti u IPIP-u, aktivnost u NEO PI-u razini aktivnosti u IPIP-u, te pozitivne emocije u NEO PI-u vedrini u IPIP-u. Dakle, u tekstu koji slijedi koristit ćemo nazive faceta isključivo iz IPIP-a.

Pouzdanost faceta u ovom istraživanju je bila zadovoljavajuća. Rasponi Cronbachovih α koeficijenata za sve facete u različitim situacijama odgovaranja prikazani su u tablici B u prilogu, kreću se od .67 do .88, s iznimkom facete razina aktivnosti za koju su nešto niži (.45 -.67). Moguće da je pouzdanost razine aktivnosti niža zbog veće razlike u sadržaju čestica od kojih se sastoji skala te facete.

Osim upitnika ličnosti, primjenjeni su još i CIDR (Paulhus, 2006) kojim je mjereno socijalno poželjno odgovaranje, OCQ-150 upitnik za mjerenje pretjerivanja u znanju, te niz sociodemografskih i kontrolnih pitanja koji nisu korišteni u ovom radu.

Postupak

Istraživanje je provedeno u okviru XVIII. ljetne psihologijske škole. Provodili su ga studenti psihologije, pri čemu je svaki od njih morao ispitati 15 osoba, podjednaki broj muškog i ženskog spola. Testiranje je bilo individualno. Uputom je naglašeno kako je istraživanje anonimno što je osigurano time što sudionik po završetku istraživanja upitnike stavlja u frankiranu omotnicu i sam ju ubacuje u poštanski sandučić. Sudionicima je rečeno da će naknadno moći dobiti uvid u svoje rezultate pomoću šifre koju su napisali na početku upitnika. Opća uputa za ispunjavanje upitnika je glasila ovako: “*Vaš zadatak u ovom istraživanju je popuniti niz upitnika koji se nalaze u prilogu. Sudjelovanje je u potpunosti anonimno i Vaše ćemo odgovore koristiti isključivo u znanstvene svrhe. Vaša suradnja nam je vrlo važna pa Vas stoga molimo da nam na pitanja u upitnicima odgovarate u skladu s uputama koje im prethode. Sudjelovanje u ovom istraživanju je dobrovoljno i u svakom*

trenutku možete odustati. Ako želite, po završetku istraživanja možemo Vam dati povratnu informaciju o Vašim rezultatima. Da biste mogli dobiti povratnu informaciju, a pri tom zadržati u potpunosti svoju anonimnost, potrebno je da svoj upitnik označite šifrom. Samo sa šifrom moći ćete pristupiti svojim rezultatima i dobiti povratnu informaciju. U svrhu osiguranja anonimnosti Vaših odgovora, po završetku testiranja ispunjene upitnike stavit ćete u frankiranu omotnicu i sami je ubaciti u poštanski sandučić. Na taj način Vaš će identitet biti poznat samo Vama.”

Unaprijed je bio određen redoslijed ispunjavanja upitnika, pri čemu su sudionici najprije ispunjavali OCQ-150 koji je kreiran u svrhu ispitivanja pretjerivanja u znanju. Nakon toga su ispunjavali upitnik s pomiješanim česticama IPIP-300 i CIDR-a. Svi su sudionici taj upitnik ispunjavali dva puta - prvi put su ga trebali ispunjavati iskreno, a drugi put su trebali uljepšavati odgovore u skladu s uputom (jedan dio sudionika je dobio uputu kojom se potiče djelotvornost, a drugi dio sudionika uputu kojom se potiče zajedništvo). Nakon toga su odgovarali na posljednji upitnik koji se sastojao od sociodemografskih i kontrolnih pitanja.

Postojale su četiri različite situacije koje su se međusobno razlikovale po uputama za IPIP-300 i CIDR. Osim upute kojom je poticano iskrivljavanje odgovora postojala je i uputa koja je uključivala upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora. Polovica sudionika je dobila uputu kojom je poticana djelotvornost, a druga polovica uputu kojom je poticano zajedništvo. Za uputu kojom je poticana djelotvornost je bilo očekivano da će poticati egoističko iskrivljavanje i ona je glasila ovako: *“Zamislite da se nalazite u situaciji selekcije za privlačnu stipendiju do koje Vam je izuzetno stalo. Njen iznos je izdašan, a od Vas se ne traže nikakve obaveze prema donatoru. Izbor osoba koje će osvojiti stipendiju ovisi o rezultatima ovog testiranja, a traže se osobe koje odlikuje visoko postignuće, ambicioznost i marljivost.”* S druge strane, za uputu kojom je poticano zajedništvo je bilo očekivano da će poticati moralističko iskrivljavanje i ona je glasila ovako: *“Zamislite da se nalazite u situaciji selekcije za privlačno studentsko putovanje do kojeg Vam je vrlo stalo. Ministarstvo znanosti i obrazovanja odabrat će grupu studenata koja će otputovati na Sveučilište u New Yorku sa zadatkom upoznavanja američkog sustava visokog školstva. Izbor osoba koje će osvojiti stipendiju ovisi o rezultatima ovog testiranja.*

Budući da se radi o skupom projektu traže se osobe koje u prvom redu odlikuje slaganje s drugima, izbjegavanje sukoba i suradljivost.”

Kao što sam spomenula, situacije su se još razlikovale prema upozorenju o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora. Tako je polovica sudionika koji su imali uputu koja je poticala djelotvornost odnosno zajedništvo, dobila upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora unutar svoje upute. Upozorenje unutar upute za iskreno odgovaranje glasilo je ovako: *“Pripazite, važno je da budete u potpunosti iskreni jer upitnik sadrži pitanja koja su namijenjena identifikaciji onih koji su neiskreni u odgovaranju.”*, dok je ono unutar upute za iskrivljavanje glasilo: *“Pripazite, važno je da budete uvjerljivi jer upitnik sadrži pitanja koja su namijenjena identifikaciji onih koji su neiskreni u odgovaranju.”*

REZULTATI

Povezanost faceta ekstraverzije u tri situacije ispunjavanja upitnika

Kako bismo mogli usporediti rezultate dobivene u različitim situacijama ispunjavanja upitnika, prvo moramo odrediti u kakvom su međusobnom odnosu facete ekstraverzije. Tako smo izračunali interkorelacije među rezultatima na skalama faceta ekstraverzije u situaciji iskrenog odgovaranja i u dvjema situacijama poticanog iskrivljavanja. Dobiveni Pearsonovi koeficijenti korelacije prikazani su u tablici L u prilogu.

Unutar svih triju situacija ispunjavanja upitnika su gotovo sve dobivene interkorelacije među facetama ekstraverzije bile značajne i kretale su se u rasponu od .15 do .70 (osim između faceta razina aktivnosti i traženje uzbuđenja u sve tri situacije; te u dvjema situacijama poticanog iskrivljavanja između faceta asertivnost i traženje uzbuđenja). U situaciji iskrenog odgovaranja, međusobne korelacije faceta asertivnosti i razine aktivnosti zbog njihove povezanosti s vrijednosti djelotvornosti su bile veće nego njihove korelacije s facetama povezanim sa zajedništvom, što je bilo očekivano. S druge strane, očekivali smo da će međusobne korelacije faceta sklonost prijateljstvu, društvenost, vedrina i traženje uzbuđenja zbog njihove povezanosti sa zajedništvom biti veće nego njihove korelacije s facetama koje su povezane s djelotvornosti. Dobiveni rezultati bili su u skladu s očekivanjima, osim za korelacije facete traženja uzbuđenja. Nadalje, kao što smo očekivali,

unutar situacije poticanja djelotvornosti došlo je do porasta interkorelacija faceta asertivnosti i razine aktivnosti u usporedbi sa situacijom iskrenog odgovaranja. Unutar situacije s poticanjem zajedništva očekivali smo da će doći do porasta interkorelacija faceta sklonost prijateljstvu, društvenost, vedrina i traženje uzbuđenja u usporedbi sa situacijom iskrenog odgovaranja, što je i dobiveno.

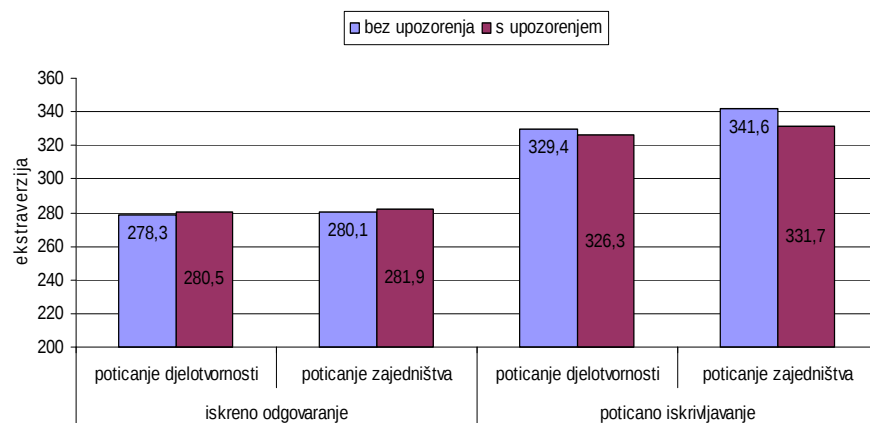
Ekstraverzija i njene facete u različitim situacijama ispunjavanja upitnika

Kako bismo usporedili rezultate na skali ekstraverzije i njenim facetama između situacija iskrenog odgovaranja, te poticanja djelotvornosti i zajedništva, sa i bez upozorenja, koristili smo složenu analizu varijance prema mješovitom faktorijskom nacrtu (2x2x2). Dakle, imali smo tri varijable od kojih je jedna bila unutar ispitanika - *situacija odgovaranja* (iskreno odgovaranje nasuprot iskrivljavanju), a druge dvije između ispitanika - *vrsta upute za iskrivljavanje* (poticanje djelotvornosti nasuprot poticanju zajedništva) te *postojanje upozorenja* (situacija bez upozorenja nasuprot situaciji s upozorenjem). Rezultate ćemo prikazati odvojeno za prvi i drugi problem.

Usporedba rezultata na skali ekstraverzije i njenim facetama u situaciji iskrenog odgovaranja i dvjema situacijama iskrivljavanja odgovora

Dimenzija ekstraverzije

Na slici 1 grafički su prikazani prosječni rezultati na skali ekstraverzije u različitim situacijama ispunjavanja upitnika. Možemo uočiti kako se rezultati na skali ekstraverzije između situacija iskrenog odgovaranja (raspon 278.3 - 281.9) i poticanog iskrivljavanja odgovora (raspon 326.3 - 341.6) dosta međusobno razlikuju.

Slika 1. Grafički prikaz prosječnih rezultata na širokoj dimenziji ekstraverzije u različitim situacijama ispunjavanja upitnika

Spomenutu razliku između situacija iskrenog odgovaranja i poticanog iskrivljavanja odgovora potvrdili su i rezultati analize varijance (Tablica 3). Dobiveni glavni efekt situacije odgovaranja znači da u situaciji poticanog iskrivljavanja odgovora ispitanici postižu značajno više rezultate na skali ekstraverzije nego u situaciji iskrenog odgovaranja ($F=561.62$; $df = 1/402$; $p < .01$). Kao što smo i očekivali, uputa je potaknula ispitanike da značajno povise svoje rezultate, odnosno da se u situaciji iskrivljavanja prikažu značajno ekstravertiranijima nego u situaciji iskrenog odgovaranja. Navedeni rezultat potvrđuje i vrijednost Cohenovog d -indeksa koji govori o velikoj razlici u rezultatu na dimenziji ekstraverzije između situacija iskrenog odgovaranja i poticanog iskrivljavanja odgovora ($d=1.17$).

U tablici 3 vidimo kako je dobiven značajan glavni efekt vrste upute, dok je interakcija između vrste upute i situacije odgovaranja bila neznčajna. Glavni efekt vrste upute je svojesvrni artefakt koji je zapravo neinterpretabilan. Naime, prilikom izračunavanja glavnog efekta uprosječuju se rezultati dobiveni u situacijama iskrenog odgovaranja i poticanog iskrivljavanja za svaku od dvije vrste upute. Tako je dobiveno da su rezultati na ekstraverziji u prosjeku viši kod onih sudionika koji su u situaciji poticanog odgovaranja dobili uputu kojom je poticano zajedništvo.

Neznčajna interakcija znači da su se odgovori na ekstraverziji podjednako iskrivljavali u obje situacije poticanog iskrivljavanja. Taj je rezultat u skladu s pretpostavkama Depuea i Collinsa (1999) prema kojima smo očekivali podjednako

povećanje rezultata na ekstraverziji u situacijama poticanja djelotvornosti i zajedništva – i to u situaciji poticanja djelotvornosti zbog povećanja rezultata na facetama koje su povezane s djelotvornosti, a u situaciji poticanja zajedništva zbog povećanja rezultata na facetama povezanim sa zajedništvom.

Tablica 3

Rezultati zavisno-nezavisne analize varijance (usporedba rezultata na skali ekstraverzije s obzirom na situaciju ispunjavanja upitnika)

	F	df	p
Situacija	561.62**	1/402	.000
Vrsta upute	3.94*	1/402	.048
Upozorenje	0.74	1/402	.390
Situacija x vrsta upute	2.71	1/402	.100
Vrsta upute x upozorenje	0.46	1/402	.491
Situacija x upozorenje	3.75	1/402	.054
Situacija x vrsta upute x upozorenje	0.51	1/402	.474

*Napomena: ** $p < .01$; * $p < .05$*

Facete ekstraverzije

U tablici 4 sažeto su prikazani rezultati zavisno-nezavisne analize varijance koju smo proveli posebno za svaku facetu. Radi preglednosti prikaza i izbjegavanja navođenja tablica za svaku pojedinu facetu odlučili smo rezultate za svih šest faceta prikazati u zajedničkoj tablici u kojoj smo zvjezdicama označili je li pojedina razlika bila značajna, te stupanj njene značajnosti. Tablice koje sadrže rezultate analize varijance za svaku facetu pojedinačno prikazane su u prilogu (tablice od F do K).

U tekstu koji slijedi prikazat ćemo rezultate pod vidom postavljenih hipoteza. Kako bi provjerili hipotezu 1a, razmotrit ćemo značajnost glavnog efekta situacije odgovaranja koja uspoređuje situaciju iskrenog odgovaranja sa situacijama poticanog iskrivljavanja. S ciljem provjere hipoteze 1b razmotrit ćemo interakciju situacije odgovaranja i vrste upute čija će nam značajnost odgovoriti na pitanje da li se rezultati na pojedinim facetama različito iskrivljavaju pod utjecajem različitih uputa.

Tablica 4
Sažetak rezultata zavisno-nezavisne analize varijance (usporedba rezultata na facetama ekstraverzije s obzirom na situaciju ispunjavanja upitnika)

	Sklonost prijateljstvu	Društvenost	Asertivnost	Razina aktivnosti	Traženje uzbuđenja	Vedrina
Situacija	**	**	**	**	ns	**
Vrsta upute	*	**	ns	*	ns	**
Upozorenje	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Situacija x vrsta upute	**	**	*	**	*	**
Vrsta upute x upozorenje	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Situacija x upozorenje	ns	ns	ns	ns	*	ns
Situacija x vrsta upute x upozorenje	ns	ns	ns	ns	ns	ns

*Napomena: ** $p < .01$; * $p < .05$; ns=neznačajna razlika*

Prema hipotezi 1a očekivali smo značajno više rezultate na facetama ekstraverzije u situacijama poticanog iskrivljavanja nego u situaciji iskrenog odgovaranja. Dobiveni glavni efekt situacije odgovaranja znači da u situaciji poticanog iskrivljavanja odgovora sudionici postižu značajno više rezultate na svim facetama ekstraverzije (osim traženja uzbuđenja) nego u situaciji iskrenog odgovaranja. To nam govori kako su se sudionici u situacijama iskrivljavanja prikazivali značajno sklonijima prijateljstvu, društvenijima, asertivnijima, aktivnijima i vedrijima nego u situaciji iskrenog odgovaranja. Veličina Cohenovog d-indeksa ukazuje na veliku razliku između situacija iskrenog i poticanog iskrivljavanja odgovora za sve navedene facete (za sklonost prijateljstvu $d=1.04$; za društvenost $d=0.90$; za asertivnost $d=1.19$; za razinu aktivnosti $d=1.27$; te za vedrinu $d=0.65$).

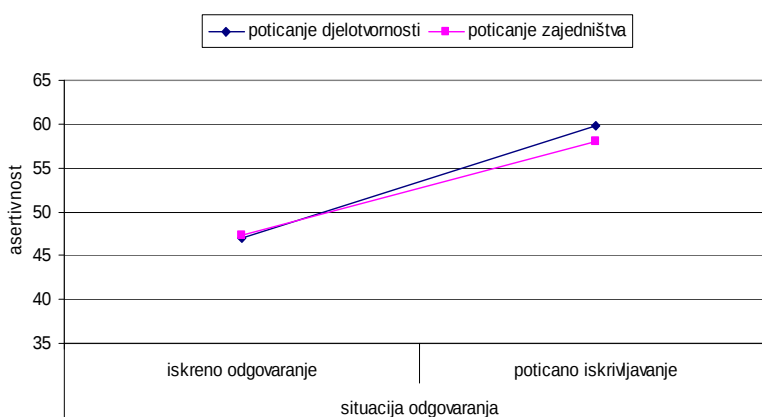
Za facetu traženje uzbuđenja nije utvrđen značajan glavni efekt situacije odgovaranja što znači da su sudionici na toj faceti davali podjednake odgovore u situacijama poticanog iskrivljavanja i u situaciji iskrenog odgovaranja. Razlog za takav rezultat možemo naći u aritmetičkim sredinama dobivenim za facetu traženje uzbuđenja (tablice C i D u prilogu), te također zorno vidjeti na slici 7 koja prikazuje interakciju situacije i vrste upute za tu facetu. Na toj slici vidimo kako je uputa kojom je poticana djelotvornost dovela do smanjenja rezultata na faceti traženja uzbuđenja, a uputa kojom je poticano zajedništvo do povećanja rezultata, u odnosu na situaciju iskrenog odgovaranja. Tako je pri računanju glavnog efekta

došlo do zbrajanja pozitivno i negativno orijentirane razlike što je rezultiralo neznačajnom razlikom između situacija iskrenog odgovaranja i poticanog iskrivljavanja. Spomenuto se očituje i u veličini Cohenovog d-indeksa koji je malen i iznosi samo -0.02. Dakle, rezultati pokazuju kako je hipoteza 1a gotovo u potpunosti potvrđena.

Prema hipotezi 1b očekivali smo da će u situaciji poticanja djelotvornosti doći do većeg povećavanja rezultata na facetama asertivnosti i razini aktivnosti u usporedbi sa situacijom poticanja zajedništva. S druge strane, očekivali smo da će u situaciji poticanja zajedništva doći do većeg povećavanja rezultata na facetama sklonost prijateljstvu, društvenost, vedrina i traženje uzbuđenja, u usporedbi sa situacijom poticanja djelotvornosti. U tekstu koji slijedi prikazat ćemo dobivene rezultate odvojeno za svaku navedenu facetu.

Faceta asertivnost

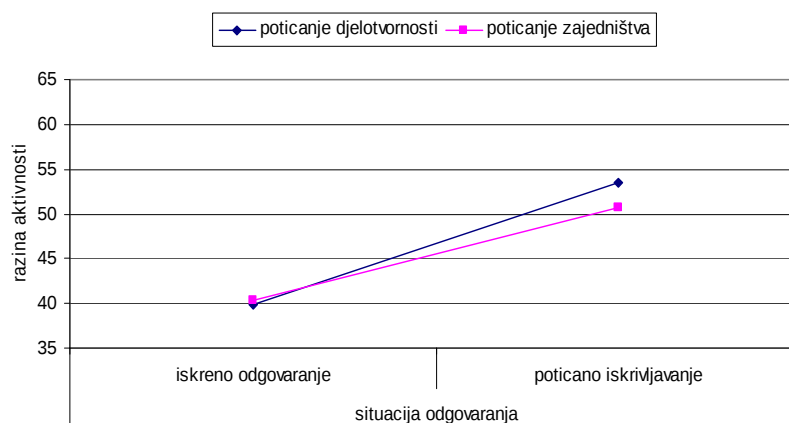
U tablici 4 vidimo kako je na faceti asertivnost dobivena značajna interakcija situacije odgovaranja i vrste upute ($F=5.05$; $df=1/416$; $p<.05$). Dakle, razlika u prosječnom rezultatu na skali asertivnosti između situacije iskrenog odgovaranja i situacije poticanog iskrivljavanja veća kada je poticana djelotvornost ($d = 1.38$) nego kada je poticano zajedništvo ($d = 1.04$). Kao što je očekivano, rezultati na skali asertivnosti se više iskrivljavaju, tj. sudionici se prikazuju značajno asertivnijima u situaciji poticanja djelotvornosti. Opisani rezultati grafički su prikazani na slici 2.

Slika 2. Interakcija situacije odgovaranja (iskreno odgovaranje/iskrivljavanje odgovora) i vrste upute (poticanje djelotvornosti/ zajedništva) za facetu asertivnost

Faceta razina aktivnosti

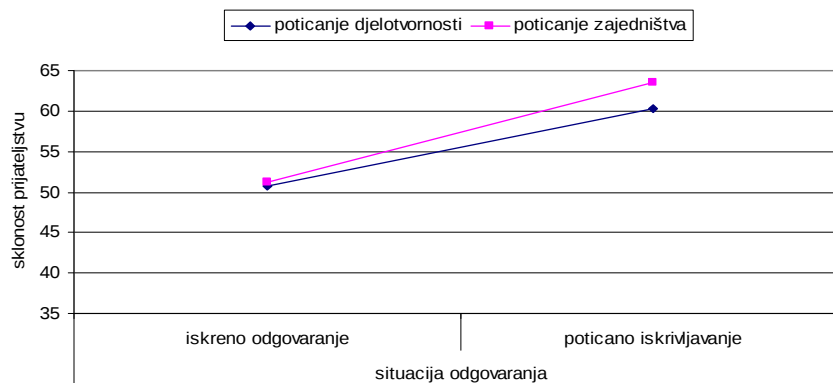
U tablici 4 prikazani su rezultati provedene analize varijance za facetu razina aktivnosti. Značajna interakcija situacije odgovaranja i vrste upute ($F=11.93$; $df=1/415$; $p<.01$) znači da je razlika u prosječnom rezultatu na faceti razina aktivnosti između situacije iskrenog odgovaranja i situacije poticanog iskrivljavanja veća kada je poticana djelotvornost ($d=1.41$) nego kada je poticano zajedništvo ($d =1.14$). Kao što smo očekivali, rezultati na skali razina aktivnosti se više iskrivljavaju u situaciji poticanja djelotvornosti, tj. sudionici se u toj situaciji prikazuju značajno aktivnijima nego u situaciji poticanja zajedništva. Opisani rezultati na faceti razina aktivnosti grafički su prikazani na slici 3.

Slika 3. Interakcija situacije odgovaranja (iskreno odgovaranje/iskrivljavanje odgovora) i vrste upute (poticanje djelotvornosti/zajedništva) za facetu razina aktivnosti

Faceta sklonost prijateljstvu

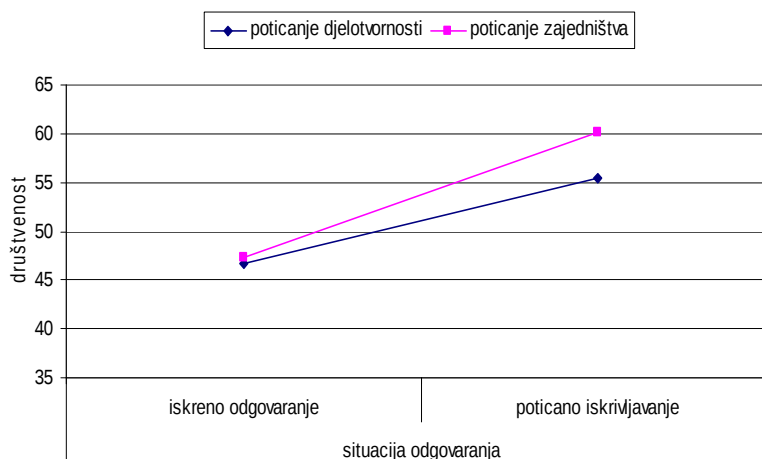
U tablici 4 prikazani su rezultati provedene analize varijance za facetu sklonost prijateljstvu pri čemu je dobivena značajna interakcija situacije odgovaranja i vrste upute ($F=7.61$; $df=1/416$; $p<.01$). To nam govori da je razlika u prosječnom rezultatu na skali sklonost prijateljstvu između situacije iskrenog odgovaranja i situacije poticanog iskrivljavanja veća kada je poticano zajedništvo ($d =1.15$) nego kada je poticana djelotvornost ($d =0.94$). Kao što smo i očekivali, sudionici odgovore na skali sklonost prijateljstvu više iskrivljavaju u situaciji poticanja zajedništva, tj. u toj se situaciji prikazuju značajno sklonijima prijateljstvu nego u situaciji poticanja djelotvornosti. Opisani rezultati na faceti sklonost prijateljstvu grafički su prikazani na slici 4.

Slika 4. Interakcija situacije odgovaranja (iskreno odgovaranje/iskrivljavanje odgovora) i vrste upute (poticanje djelotvornosti/ zajedništva) za facetu sklonost prijateljstvu

Faceta društvenost

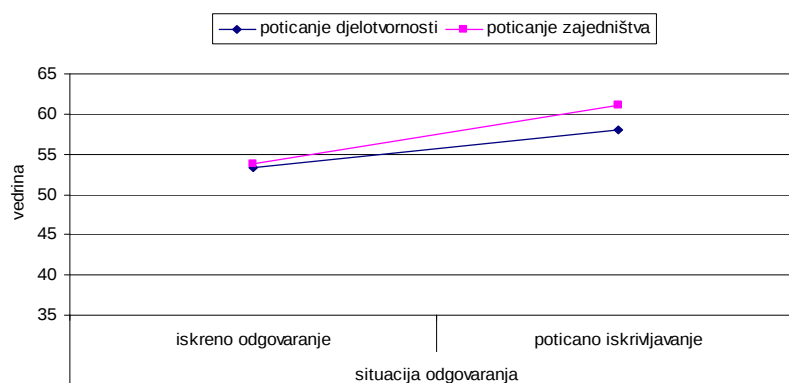
U tablici 4 prikazani su rezultati provedene analize varijance za facetu društvenosti pri čemu je dobivena značajna interakcija situacije odgovaranja i vrste upute ($F=12.41$; $df=1/418$; $p<.01$). To nam govori da je razlika u prosječnom rezultatu na skali društvenosti između situacije iskrenog odgovaranja i situacije poticanog iskrivljavanja veća kada je poticano zajedništvo ($d=1.04$) nego kada je poticana djelotvornost ($d=0.78$). Kao što smo i očekivali, odgovori na skali društvenost se više iskrivljavaju u situaciji poticanja zajedništva, tj. sudionici se u toj situaciji prikazuju značajno društvenijima nego u situaciji poticanja djelotvornosti. Opisani rezultati grafički su prikazani na slici 5.

Slika 5. Interakcija situacije odgovaranja (iskreno odgovaranje/iskrivljavanje odgovora) i vrste upute (poticanje djelotvornosti/ zajedništva) za facetu društvenost

Faceta vedrina

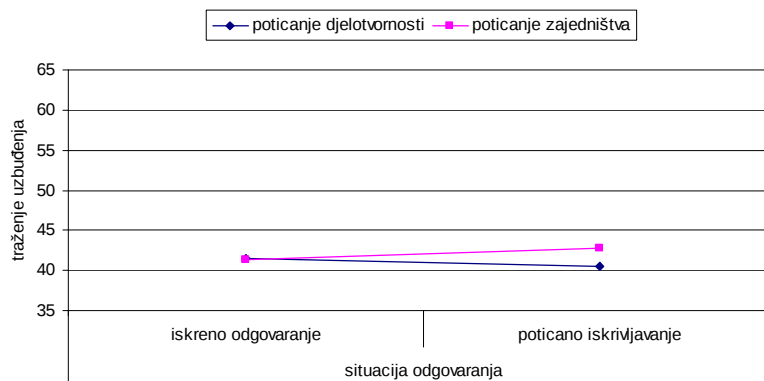
U tablici 4 prikazani su rezultati provedene analize varijance za facetu vedrina pri čemu je dobivena značajna interakcija situacije odgovaranja i vrste upute ($F=10.12$; $df=1/418$; $p<.01$). To nam govori da je razlika u prosječnom rezultatu na faceti vedrina između situacije iskrenog odgovaranja i situacije poticanog iskrivljavanja veća kada je poticano zajedništvo ($d=0.75$) nego kada je poticana djelotvornost ($d=0.55$). Kao što je i očekivano, sudionici odgovore na skali vedrine više iskrivljavaju u situaciji poticanja zajedništva, tj. u toj se situaciji prikazuju značajno vedrijima nego u situaciji poticanja djelotvornosti. Opisani rezultati grafički su prikazani na slici 6.

Slika 6. Interakcija situacije odgovaranja (iskreno odgovaranje/iskrivljavanje odgovora) i vrste upute (poticanje djelotvornosti/zajedništva) za facetu vedrina

Faceta traženje uzbuđenja

U tablici 4 vidimo rezultate provedene analize varijance za facetu traženje uzbuđenja pri čemu je dobivena značajna interakcija situacije odgovaranja i vrste upute ($F=4.80$; $df=1/415$; $p<.05$). Dakle, razlika u prosječnom rezultatu na skali traženje uzbuđenja između situacije iskrenog odgovaranja i situacije poticanog iskrivljavanja je veća kada je poticano zajedništvo ($d=-0.12$) nego kada je poticana djelotvornost ($d=0.08$). Dakle, kao što smo i očekivali, sudionici su se u situaciji poticanja zajedništva prikazivali više sklonima traženju uzbuđenja nego u situaciji poticanja djelotvornosti, ali dobivene razlike su vrlo malene o čemu nam svjedoče i navedeni Cohenovi d-indeksi. Opisani rezultati na faceti traženje uzbuđenja grafički su prikazani na slici 7.

Slika 7. Interakcija situacije odgovaranja (iskreno odgovaranje/iskrivljavanje odgovora) i vrste upute (poticanje djelotvornosti/zajedništva) za facetu traženje uzbuđenja

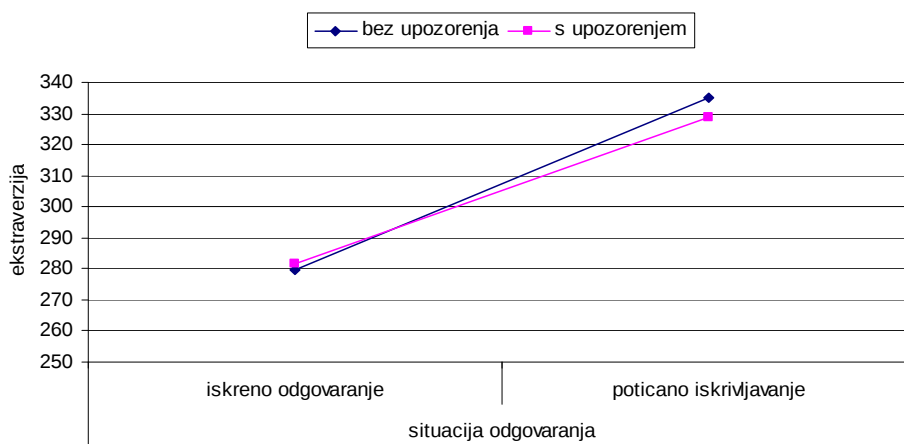
Dakle, hipoteza 1b je u potpunosti potvrđena.

Utjecaj upozorenja o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora na rezultate na dimenziji ekstraverzije i njenim facetama

Drugi problem u našem istraživanju bio je utvrditi utjecaj upozorenja o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora na rezultate na dimenziji ekstraverzije i njenim facetama u tri situacije ispunjavanja upitnika: situaciji iskrenog odgovaranja te situacijama poticanja djelotvornosti i zajedništva. Kako bi odgovorili na taj problem razmotrit ćemo rezultate zavisno-nezavisne analize varijance o utjecaju varijable upozorenja na facete ekstraverzije koji su sažeto prikazani u tablici 4, odnosno u tablici 3 za široku dimenziju ekstraverzije. Očekivali smo da će se u sve tri situacije ispunjavanja upitnika odgovori na ekstraverziji i njenim facetama manje iskrivljavati u situaciji s upozorenjem o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora.

Rezultati su pokazali da na širokoj dimenziji ekstraverzije postoji granično značajna interakcija situacije odgovaranja i upozorenja ($F= 3.75$; $df= 1/402$; $p= .054$). Iz toga možemo zaključiti da postoji trend prema kojem je upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja ipak utjecalo na odgovore na dimenziji ekstraverzije i to tako da su sudionici manje iskrivljavali svoje odgovore kad su dobili upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja ($d= 1.02$) u odnosu na situaciju kad ga nisu dobili ($d=1.36$). Upozorenje je značajno utjecalo na situaciju poticanog iskrivljavanja odgovora pri čemu je u toj situaciji

dobiven značajno niži rezultat kad je upozorenje bilo prisutno u odnosu na situaciju kad nije bilo prisutno ($t = -2,00$; $df = 414$; $p < .05$). Cohenov d-indeks iznosi 0.20, što nam govori da je spomenuta razlika između situacija sa i bez upozorenja u situaciji poticanog iskrivljavanja malena. U situaciji iskrenog odgovaranja varijabla upozorenja nije dovela do različitih rezultata između situacija sa i bez upozorenja ($t = 0.61$; $df = 424$; $p > .05$), što se očitovalo i u malenome d-indeksu koji je iznosio svega 0.06. Opisani rezultati grafički su prikazani na slici 8.

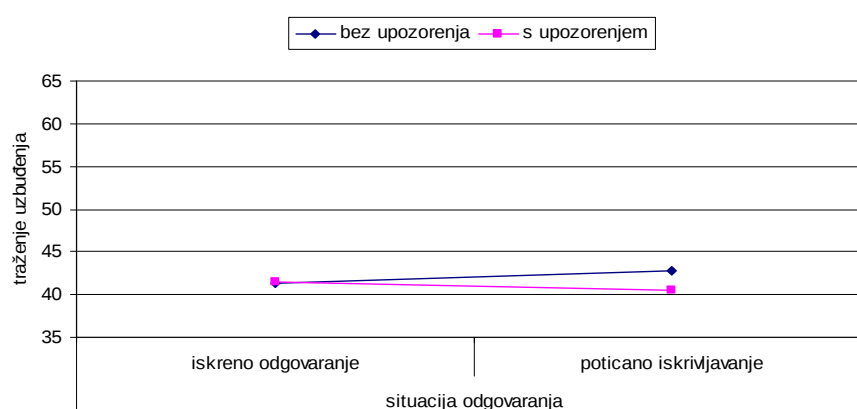

Slika 8. Interakcija situacije odgovaranja (iskreno odgovaranje/iskrivljavanje odgovora) i prisutnosti upozorenja (upozorenje je prisutno/ upozorenje nije prisutno) za široku dimenziju ekstraverzije

Što se tiče faceta ekstaverzije, jedini značajni efekt upozorenja dobiven je kod facete traženja uzbuđenja pri čemu je dobiveno da je razlika u prosječnom rezultatu na toj faceti između situacije iskrenog odgovaranja i situacije poticanog iskrivljavanja manja kad je prisutno upozorenje ($F = 4.96$; $df = 1/415$; $p < .05$). Kao što smo i očekivali, sudionici su više iskrivljavali svoje odgovore na toj faceti kad upozorenje nije bilo prisutno ($d = -0.15$) nego u situaciji kad je ono bilo prisutno ($d = 0.11$). Dakle, sudionici su se u situaciji poticanog iskrivljavanja prikazivali sklonijima traženju uzbuđenja nego u situaciji iskrenog odgovaranja kad nije bilo prisutno upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja. Ali kako nam pokazuju dobiveni Cohenovi d-indeksi, razlike između navedenih situacija spadaju u red malih razlika.

Kao i kod široke dimenzije ekstraverzije, upozorenje je značajno utjecalo na situaciju poticanog iskrivljavanja odgovora pri čemu je u toj situaciji dobiven značajno niži rezultat

kad je upozorenje bilo prisutno u odnosu na situaciju kad nije bilo prisutno ($t = -2.81$; $df = 420$; $p < .01$). Cohenov d-indeks iznosi 0.27, što nam govori o umjerenoj razlici između situacija sa i bez upozorenja u situaciji poticanog iskrivljavanja. U situaciji iskrenog odgovaranja varijabla upozorenja nije dovela do različitih rezultata između situacija sa i bez upozorenja ($t = -0.40$; $df = 435$; $p > .05$), što se očitivalo i u malenom d-indeksu koji je iznosio svega 0.04. Dobivena interakcija među varijablama situacije odgovaranja i upozorenja grafički je prikazana na slici 9.

Slika 9. Interakcija situacije odgovaranja (iskreno odgovaranje/iskrivljavanje odgovora) i prisutnosti upozorenja (upozorenje je prisutno/ upozorenje nije prisutno) za facetu traženje uzbuđenja

RASPRAVA

Cilj ovog rada je provjeriti jesu li točne pretpostavke prema kojima se facete ekstraverzije mogu «podijeliti» na one koje su povezane sa zajedništvom i one koje su povezane s djelotvornosti. Naime, Depue i Collins (1999) smatraju da dimenzija ekstraverzije u sebi sadrži vrijednosti zajedništva i djelotvornosti što se očituje u tome da se neke njene facete odnose na efikasnost, inicijativu i socijalni utjecaj, a neke na međuljudske odnose i poticanje bliskosti među ljudima.

Ekstraverzija je valjan prediktor radne uspješnosti, ali samo u nekim grupama zanimanja ili za specifične kriterije (Barrick, Mount i Judge, 2001). Tako je ona pozitivno povezana s uspješnosti u poslovima u kojima je bitna interpersonalna komponenta kao što su menadžment i poslovi prodaje, te također s boljim ocjenama na timskom radu i boljim uspjehom u treningu. Dakle, u selekciji zaposlenika za takve poslove mjerenje ekstraverzije ima veliku važnost. Ali ispitanici su u svrhu povećanja šansi da dobiju posao skloni namjerno iskrivljavati svoje odgovore (Dilchert i sur., 2006), pa tako ne dobivamo potpuno istinit podatak o izraženosti te osobine. Kako bi se suočili s tim problemom, važno je istražiti na koji način sudionici iskrivljavaju svoje odgovore te domisliti načine kako otkriti one koji iskrivljavaju i korigirati njihove rezultate.

Naše istraživanje ima nekoliko prednosti u odnosu na ona ranije provedena (npr. Galić, Jerneiće i Belavić, u tisku). Prva prednost je u tome što su upute kojima smo poticali iskrivljavanje odgovora prilagođene populaciji studenata na kojoj je istraživanje provedeno (simulirana selekcija za stipendiju za poticanje djelotvornosti i studentsko putovanje za poticanje zajedništva). Osim toga, prednost našeg nacrtu je i u tome što smo u uputama izravno naveli osobine povezane s vrijednostima zajedništva i djelotvornosti, kako bi izbjegli da sudionici iskrivljavaju odgovore prema svojim implicitnim teorijama što je bilo prisutno u prijašnjim istraživanjima u kojima je djelotvornost poticana simuliranom selekcijom za menadžera, a zajedništvo simuliranom selekcijom za učitelja.

Naš prvi problem bio je usporediti rezultate na dimenziji ekstraverzije i njenim facetama između situacije iskrenog odgovaranja i situacija poticanog iskrivljavanja. Prema hipotezi 1a smo očekivali da će rezultati na dimenziji ekstraverzije i na njenim facetama biti značajno viši u situaciji poticanog iskrivljavanja odgovora nego u situaciji iskrenog

odgovaranja. Proveli smo zavisno-nezavisnu analizu varijance čiji su rezultati potvrdili naša očekivanja za široku dimenziju ekstraverzije i za sve njene facete, osim za facetu traženje uzbuđenja na kojoj se rezultati u situaciji iskrenog odgovaranja i situaciji poticanog iskrivljavanja odgovora nisu značajno razlikovali. Dakle, potvrdili smo rezultate ranijih istraživanja koja su pokazala kako ispitanici mogu iskrivljavati svoje odgovore na upitnicima ličnosti (Dilchert i sur., 2006).

Nadalje, pretpostavili smo da će se rezultati na pojedinim facetama različito iskrivljavati pod utjecajem različitih uputa. Tako smo prema hipotezi 1b očekivali da će u situaciji poticanja djelotvornosti doći do većeg povećanja rezultata na facetama asertivnosti i razini aktivnosti u usporedbi sa situacijom poticanja zajedništva. S druge strane, u situaciji poticanja zajedništva očekivali smo veće povećavanje rezultata na facetama sklonost prijateljstvu, društvenost, vedrina i traženje uzbuđenja u usporedbi sa situacijom poticanja djelotvornosti.

Dobiveni rezultati potvrdili su postavljenu hipotezu. Kod faceta asertivnost i razina aktivnosti dobivena je veća razlika u prosječnom rezultatu između situacije iskrenog odgovaranja i situacije poticanog iskrivljavanja kada je poticana djelotvornost nego kada je poticano zajedništvo. To znači da su se u situaciji poticanja djelotvornosti sudionici prikazivali značajno asertivnijima i aktivnijima, tj. u toj su situaciji više iskrivljavali svoje odgovore na tim facetama u odnosu na situaciju poticanja zajedništva, što je bilo očekivano. Po sadržaju čestica skala faceta asertivnosti i razina aktivnosti možemo uočiti da je slaganje s njima povoljno za osobu koja se želi prikazati kompetentnom i ambicioznom (asertivnost: *“Preuzimam odgovornost.”*, *“Nastojim utjecati na druge.”*, *“Preuzimam kontrolu nad događajima.”* i sl.; razina aktivnosti: *“Uvijek sam zaposlen.”*, *“Mogu obavljati više stvari odjednom.”*, *“Brzo reagiram.”*).

Također, kod faceta sklonost prijateljstvu, društvenost, traženje uzbuđenja i vedrina je dobivena veća razlika u prosječnom rezultatu između situacije iskrenog odgovaranja i situacije poticanog iskrivljavanja kada je poticano zajedništvo nego kada je poticana djelotvornost. To znači da su se u situaciji poticanja zajedništva sudionici prikazivali značajno sklonijima prijateljstvu, društvenijima, vedrijima i sklonijima traženju uzbuđenja nego u situaciji poticanja djelotvornosti. Razloge za dobivene rezultate možemo uočiti u

sadržaju čestica skala triju faceta - sklonost prijateljstvu: *“Lako sklapam prijateljstva.”*, *“Brzo se zbližim s drugim ljudima.”*, *“Opušten sam u kontaktima s drugim ljudima.”*, itd.; društvenost: *“Uživam biti dio grupe.”*, *“Volim velike zabave.”*, *“Na zabavama razgovaram s puno različitih ljudi.”*, itd.; vedrina: *“Zabavljam prijatelje.”*, *“Glasno se smijem.”*, *“Puno se zabavljam.”*, *“Gledam na život s optimizmom.”*, itd. Možemo primjetiti da su te čestice sadržajno jasno povezane sa slaganjem s drugima i suradnjom, tj. s vrijednosti zajedništva.

Iako smo potvrdili postavljenu pretpostavku za facetu traženje uzbuđenja iz sadržaja njenih čestica nije potpuno jasno zašto se ona veže uz zajedništvo. Depue i Collins (1999) smatraju kako traženje uzbuđenja spada u drugu središnju karakteristiku ekstraverzije koja je odvojena od dimenzije djelotvornost-afilijacija. Prema istraživanju koje je proveo Church (1994), a koje su Depue i Collins (1999) spominjali kao dokaz za svoje pretpostavke o dvostrukoj prirodi dimenzije ekstraverzije, faceta traženje uzbuđenja bila je povezana sa zajedništvom, te smo mi na tom nalazu temeljili svoja očekivanja. Dakle, naši su rezultati potvrdili taj nalaz pri čemu je dobiveno da su se rezultati na toj faceti u situaciji poticanja zajedništva jače iskrivljavali nego u situaciji poticanja djelotvornosti. To možemo objasniti na sljedeći način: u situaciji poticanja zajedništva se sudionik treba predstaviti kao idealni kandidat za studentsko putovanje, pa bi osobine opisane česticama facete traženja uzbuđenja mogle biti poželjne. Naime, svako putovanje predstavlja svojevrsnu avanturu tako da bi moglo biti pozitivno za sudionika da se prikaže kao osoba koja «voli uzbuđenja», da je «voljan sve jednom isprobati», da «voli akciju». Od putovanja obično očekujemo nova iskustva ali i zabavu, pa tako ispitanik može smatrati pozitivnim da se prikaže da je «lud» i zabavan, tj. kao osoba s kojom nikad nije dosadno.

Iz svega dosad navedenog možemo donjeti zaključak da su pretpostavke Depuea i Collinsa potvrđene. Na facetama koje su prema njima povezane sa zajedništvom odnosno s djelotvornosti je jasno dobiveno značajno veće iskrivljavanje upravo u situaciji kad je poticana odgovarajuća vrijednost. Također, dobili smo identičan «raspored» faceta ekstraverzije na djelotvornost i zajedništvo kao i Church (1994) u svom istraživanju (prema Depue i Collins, 1999). Samim time što smo ovim istraživanjem potvrdili pretpostavke Depuea i Collinsa možemo reći da naši rezultati upućuju da pretpostavka Wigginsa i

Trapnella o povezanosti svih faceta ekstraverzije s djelatvornosti ne stoji, već se facete ekstraverzije mogu «podijeliti» na one povezane s djelatvornosti i one povezane sa zajedništvom.

Navedeni rezultati imaju određene praktične implikacije. Naime, oni pokazuju kako se odgovori na pojedinim facetama ekstraverzije različito iskrivljavaju ovisno o tome što se potiče uputom. To pokazuje da ekstraverzija nije jedinstven konstrukt i dovodi u pitanje upotrebu ukupnog rezultata na toj dimenziji u selekcijskoj situaciji za različite poslove. Naime, poslovi se razlikuju po tome koja je vrijednost poželjna za njihovo obavljanje što potencijalno utječe na iskrivljavanje odgovora na upitniku ličnosti u selekcijskoj situaciji. Ukoliko je za posao važnija vrijednost zajedništva (npr. pomagačka zanimanja poput medicinske sestre ili učiteljice) možemo očekivati da će u selekciji biti izraženije moralističko iskrivljavanje, tj. da će rezultat na ekstraverziji porasti zbog porasta rezultata na facetama povezanim sa zajedništvom. Ako se pak izuzetno cijeni vrijednost djelatvornosti (npr. izvršna zanimanja poput menadžera) u selekciji za taj posao će izraženije biti egoističko iskrivljavanje, tj. rezultat na dimenziji ekstraverzije će porasti zbog porasta rezultata na facetama povezanim s tom vrijednosti.

Tako su u nedavnoj studiji Galića, Jerneića i Belavić (u tisku) u situaciji simulirane selekcije za menadžera, sudionici imali očekivano viši rezultat na dimenziji ekstraverzije u odnosu na iskreno odgovaranje. Ali, neočekivano, rezultat na ekstraverziji je u situaciji simulirane selekcije za učitelja također bio viši od onog u situaciji iskrenog odgovaranja. Moguće je da razlog za taj nalaz leži u činjenici da su se sudionici mnogo više slagali s česticama faceta ekstraverzije povezanim sa zajedništvom kako bi se prikazali što poželjnijim kandidatima za posao učitelja. Ali to ne možemo sa sigurnošću tvrditi jer u tom istraživanju nije napravljena analiza rezultata na facetama.

Poučeni nalazima našeg istraživanja možemo predložiti kako bi ubuduće, u cilju otkrivanja mogućeg iskrivljavanja, bilo korisno obratiti pažnju na rezultate subskala sastavljenih od čestica faceta koje odnose na djelatvornost odnosno zajedništvo unutar skale ekstraverzije. Podsjetimo se, iskrivljavanje može biti svjesno i nesvjesno. Paulhus (2002) smatra kako se nesvjesno iskrivljavanje ili samozavaravanje može smatrati stilom odgovaranja koji je konzistentan kroz vrijeme te ne ovisi o uputi i upitniku. S druge strane,

upravljanje dojmovima se može opisati kao udešenost kod odgovaranja, tj. kratkotrajno iskrivljavanje ovisno o trenutnoj motivaciji. Iz tog razloga bi, kako bi dobili što istinitiji podatak o osobini koju mjerimo, trebalo kontrolirati efekte upravljanja dojmovima, ali ne i efekte samozavaravanja jer ono predstavlja aspekt ličnosti (Paulhus, 2002). Za tu svrhu možemo koristiti Paulhusov Sveobuhvatni inventar socijalno poželjnog odgovaranja (eng. Comprehensive Inventory of Desirable Responding, CIDR; Paulhus, 2006), instrument koji se sastoji od četiri skale koje mjere svjesne i nesvjesne aspekte iskrivljavanja. Svjesne aspekte iskrivljavanja mjere skale upravljanja djelotvornošću i upravljanja zajedništvom, dok nesvjesne aspekte mjere skale osnaživanja djelotvornosti i osnaživanja zajedništva.

Objasnimo spomenuto na primjeru: zamislimo da provodimo selekciju za radno mjesto menadžera. Kako bi otkrili moguće egoističko iskrivljavanje koje je poželjno u toj situaciji, možemo usporediti rezultate na facetama asertivnosti i razini aktivnosti s rezultatima na facetama povezanim sa zajedništvom. U slučaju da su ti rezultati jako različiti, možemo posumnjati da je osoba pretjerano iskrivljavala svoje odgovore u egoističkom smjeru te korigirati njene rezultate skalom upravljanja djelotvornošću iz CIDR-a koja mjeri svjesno egoističko iskrivljavanje. Analogno, u selekciji za radno mjesto učitelja poželjno je moralističko iskrivljavanje. Kako bi otkrili da li se osoba angažirala u toj vrsti iskrivljavanja, možemo usporediti rezultate na facetama sklonost prijateljstvu, društvenost, vedrina i traženje uzbuđenja s rezultatima na «subskali» povezanoj s djelotvornosti. U slučaju da su ti rezultati jako različiti, možemo posumnjati da je kandidat pretjerano iskrivljavao odgovore u moralističkom smjeru te korigirati njegove rezultate skalom upravljanja zajedništvom iz Paulhusovog CIDR-a koja mjeri svjesno moralističko iskrivljavanje.

Naš drugi problem bio je utvrditi utjecaj upozorenja o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora na rezultate na dimenziji ekstraverzije i njenim facetama u tri situacije ispunjavanja upitnika: situaciji iskrenog odgovaranja te situacijama poticanog iskrivljavanja odgovora. Naime, važna novost u našem nacrtu u odnosu na ranije provedena istraživanja (npr. Galić i sur., 2009) je uvođenje upozorenja o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora. Upozorenje bi trebalo riješiti problem neselektivnog iskrivljavanja, čime bi našu simuliranu situaciju selekcije mogli potencijalno približiti uvjetima stvarne

seleksijske situacije u kojoj bi sudionici trebali biti oprezniji pri odgovaranju na čestice upitnika ličnosti. Dakle, upozorenje bi trebalo potaknuti ispitanike da daju realnije procjene svoje ličnosti zbog straha da će biti otkriveni u laganju. Naša je pretpostavka bila da će se u uvjetima bez prisutnosti upozorenja, zbog mogućnosti maksimalnog iskrivljavanja odgovora, jasno pokazati podjela faceta ekstraverzije na one povezane s djelotvornosti i one povezane sa zajedništvom. U situaciji u kojoj je bilo prisutno upozorenje sudionici bi trebali opreznije odgovarati pa nas je zanimalo da li će se i u tim uvjetima održati naše pretpostavke o dvostrukoj prirodi ekstraverzije.

Očekivali smo da će se u sve tri situacije ispunjavanja upitnika odgovori na ekstraverziji i njenim facetama manje iskrivljavati u situaciji u kojoj je sudionicima dano upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora, te da će uslijed toga sve razlike između situacija biti u istom smjeru, samo manje, nego u situaciji bez upozorenja. Rezultati dobiveni primjenom zavisno-nezavisne analize varijance su pokazali da na širokoj dimenziji ekstraverzije postoji granično značajna interakcija situacije odgovaranja i upozorenja. Dakle, postoji trend prema kojem je upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja utjecalo na odgovore na dimenziji ekstraverzije i to tako da su sudionici značajno manje iskrivljavali svoje odgovore kad su dobili upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja. Taj je podatak u skladu s podacima iz literature prema kojima upozorenje o detekciji iskrivljavanja predstavlja dobar pristup za reduciranje iskrivljavanja (Dwight i Donovan, 2003; Goffin i Woods, 1995; prema Rothstein i Goffin, 2006).

Što se tiče faceta ekstraverzije, jedini značajan efekt upozorenja dobiven je kod facete traženja uzbuđenja pri čemu je dobiveno da su sudionici značajno više iskrivljavali svoje odgovore na toj faceti kad upozorenje nije bilo prisutno, što je u skladu s našim očekivanjima. Razloge za to što je jedino na toj faceti dobivena razlika između situacija sa i bez upozorenja nije jednostavno pronaći. Možda je razlog u tome što su sudionici koji su u svojoj uputi imali upozorenje mislili kako im se odgovori u drugom ispunjavanju upitnika ne smiju jako razlikovati od onih u «iskrenom» ispunjavanju na toj faceti kako ne bi izgledali previše neuvjerljivo. Moguće je da su te čestice dobro zapamtili jer se dosta ističu među drugima: “Sviđa mi se biti nepromišljen.“, “Ponašam se neobuzdano i «ludo».“ pa su zato sudionici na njih «dosljedno» odgovarali u situaciji kad su dobili upozorenje. Kako

ostali efekti upozorenja nisu bili značajni možemo zaključiti kako se naša pretpostavka o dvostrukoj prirodi ekstraverzije održala i u situaciji kad je sudionicima dano upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora.

Naše istraživanje ima nekoliko nedostataka koji su povezani s njegovom provedbom. Naime, upute koje su dane sudionicima bile su vrlo duge i dosta nepregledne te im je sadržaj djelomice bio ponovljen, pa se moglo dogoditi da ih nisu svi sudionici jednako temeljito pročitali prije ispunjavanja upitnika. Tako se moglo dogoditi da sudionici u situaciji u kojoj je bilo prisutno upozorenje uopće nisu obraćali pažnju na rečenicu koja ih je upozorila da je važno da budu potpuno iskreni ili pak da budu uvjerljivi u iskrivljavanju jer upitnik sadrži pitanja koja su namijenjena identifikaciji onih koji su neiskreni u odgovaranju.

Osim toga, naši sudionici su bili u artificijelnoj situaciji istraživanja u kojoj nema straha da će netko otkriti da su «lagali». Kad sudjeluju u realnoj selekcijskoj situaciji, kandidati sigurno uzimaju u obzir činjenicu kako bi neke njihove osobine mogle doći do izražaja na određenom radnom mjestu, pa su ipak oprezniji u odgovaranju. Iz tog proizlazi da ne možemo zaključiti da bi naši sudionici na isti način iskrivljavali svoje odgovore u nekom realnom selekcijskom postupku. Također, u realnoj selekcijskoj situaciji se može kandidate upozoriti kako će imati manje šanse za zapošljavanje ako se otkrije da su pretjerano iskrivljavali svoje odgovore. U našim istraživačkim uvjetima nije bilo moguće «prijetiti» nekim negativnim posljedicama, pa čak ni potencijalnim izazivanjem srama kod nekih sudionika u slučaju «hvatanja u laži», jer je istraživanje bilo anonimno.

Nedostatak našeg istraživanja je bio i u tome što je primjenu upitnika provodio veći broj eksperimentatora, te možemo pretpostaviti kako nisu svi sudionici bili u jednakim uvjetima prilikom ispunjavanja upitnika. Nadalje, trajanje samog ispunjavanja upitnika bilo je vremenski vrlo zahtjevno (oko 2h), te su sudionici dva puta odgovarali na identični upitnik od 380 pitanja, što je zasigurno moglo utjecati na smanjenje motivacije, kao i na to koliko su se pridržavali danih uputa.

Navedeni nedostaci bi se mogli umanjiti tako da se prije primjene upitnika provede trening ispitivača, da se skрати postupak testiranja, te da se uvedu pauze pri ispunjavanju upitnika. Također, kako bi upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja bilo što

djelotvornije, moglo bi se sudionicima platiti za sudjelovanje u istraživanju, te u uputi navesti da će im honorar biti oduzet ako se otkrije da su previše iskrivljavali. Dobivanje honorara zasigurno bi povećalo motivaciju sudionika što bi situaciju simulirane selekcije približilo stvarnoj selekcijskoj situaciji. Nadalje, kako bi se izbjegla mogućnost da sudionici ne obrate dovoljno pozornosti na specifične detalje danih uputa, možda bi bilo efikasnije da ispitivač naglas čita uputu sudioniku pri čemu posebno naglašava specifične zahtjeve pojedine situacije.

Prijedlog za buduća istraživanja je ispitivanje naših problema u stvarnim selekcijskim uvjetima. Također, bilo bi korisno istražiti kako bi djelovalo kad bi, uz korištenje kraćih upitnika, iste sudionike postavili u obje situacije poticanog iskrivljavanja.

ZAKLJUČAK

Našim istraživanjem smo potvrdili pretpostavke Depuea i Collinsa da se facete ekstraverzije mogu «podijeliti» na one povezane s djelotvornosti i one povezane sa zajedništvom. S facetama koje su prema njima povezane sa zajedništvom – sklonost prijateljstvu, društvenost, vedrina i traženje uzbuđenja - su se sudionici više slagali u situaciji u kojoj smo ih uputom poticali da se prikažu kao kooperativne osobe kojima su važni međuljudski odnosi i intimnost. Slično tome, s facetama koje su prema njima povezane s djelotvornosti – asertivnost i razina aktivnosti - su se sudionici više slagali u situaciji u kojoj smo ih uputom poticali da se prikažu kao efikasne i socijalno utjecajne osobe.

Upozorenje o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora je statistički značajno djelovalo samo na rezultate na faceti traženje uzbuđenja, te na širokoj dimenziji ekstraverzije uz graničnu značajnost. Moguće razloge koji su doveli do takvih rezultata možemo pronaći u nedostacima našeg istraživanja.

LITERATURA:

- Barrick, M.R., Mount, M.K. i Judge, T.A. (2001). Personality and performance at the beginning of the new millenium: What do we know and where do we go next? *International Journal of Selection and Assesment*, 9, 9-30.
- Church, A.T. i Burke, P.J. (1994). Exploratory and confirmatory tests of the big five and Tellegen's three- and four-dimensional models. *Journal of Personality and Social Psychology* 66, 93-114.
- Cooper, D., i Robertson, I.T. (2007). *Psihologija odabira zaposlenika*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Costa, P. T. i McCrae, R. R. (2005). *Revidirani NEO inventar ličnosti (NEO PI-R) i NEO petofaktorski inventar (NEO-FFI) : priručnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Depue, R.A. i Collins. P.F. (1999). Neurobiology of the structure of personality: Dopamine, facilitation of incentive motivation, and extraversion. *Behavioral and Brain Sciences*, 22(3), 491.- 569.
- Dilchert, S., Ones, D.S., Viswesvaran, C., Deller, J. (2006). Response distortion in personality measurement: Born to decieve, yet capable of providing valid self assessments? *Psychological Science*, Vol. 48(3), 209-225.
- Galić, Z., JerneiĆ, Ž. i Belavić, M. (2009). O svecima i superherojima: provjera Paulhusovog modela socijalne poželjnosti. *Društvena istraživanja*. 18(6), 977.-997.
- Goldberg, L.R., Johnson, J.A., Eber, H.W., Hogan, R., Ashton, M.C., Cloinger, C.R. i Gough, H.G. (2006). The international personality item pool and the future of public-domain personality measures. *Journal of Research in Personality*, 40, 84-96.
- John, O.P. (1990). The „big five“ factor taxonomy: Dimensions of personality in the natural language and in questionnaires. U: Pervin, L.A. (Ed), *Handbook of personality: theory and research*, 66-100. New York: The Guilford Press.
- Larsen, R.J. i Buss, D.M. (2008). *Psihologija ličnosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Leary, M.R. i Hoyle, R.H. (2009). *Handbook of individual differences in social behavior* . New York: The Guilford Press.
- McCrae, R.R. i Costa Jr., P.T. (1983). Social Desirability Scales: More Substance Than Style. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 51, No. 6, 882-888.

- Paulhus, D.L. (2006). A comprehensive Inventory of Desirable Responding (CIDR). *Poster presented at the meeting of the Association for Research in Personality*. New Orleans.
- Paulhus, D.L. (2002). Socially desirable responding: The evolution of a construct. U: Braun, H.I., Jackson, D.N., Wiley, D.E. (Ur.), *The role of constructs in psychological and educational measurement*, (str. 49-69). Mahwah NJ: Erlbaum.
- Paulhus, D.L. (1991). Measurement and control of response bias. U J.P.Robinson, P.Shaver, L.S.Wrightsmann (Ur.), *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes*. San Diego: Academic Press
- Paulhus, D.L. (1984). Two-component models of socially desirable responding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 598-609.
- Paulhus, D.L., John, O.P. (1998). Egoistic and moralistic bias in self perception: The interplay of self-deceptive styles with basic traits and motives. *Journal of Personality*, 66, 1025-1060.
- Rosse, J.G., Stecher, M.D., Miller, J.L., Levin, R.A. (1998). The impact of preemployment personality testing and hiring decisions. *Journal of Applied Psychology*, 83, 634-644.
- Rothstein, G.M., Goffin, D.R. (2006). The use of personality measures in personnel selection: What does current research support?. *Human Resource Management Review*. 16, 155-180.
- Snell, A., Sydell, E. i Lueke, S. (1999). Towards a theory of applicant faking: Integrating studies of deception. *Human Resource Management Review*, 9 (2), 219-242.
- Watson, D. i Clark, L.A. (1997). Extraversion and its positive emotional core. U: Hogan, R., Johnson, J.A. , Briggs, S.R. (Ur.), *Handbook of personality psychology* (str. 767 - 792.). San Diego: Academic Press
- Weiner, I. B. (2003). *Handbook of psychology: Personality and social psychology* (str. 88-94). New Jersey: John Willey & Sons, Inc.
- Wiggins, J.S., Trapnell, P.D. (1996). A dyadic-interactive perspective on the Five Factor Model. U: J.S. Wiggins (Ur.), *The Five Factor Model of personality: Theoretical perspectives* (str. 88-162). New York: Guilford Press.

PRILOG

Tablica A

Karakteristike ispitanika u različitim situacijama ispunjavanja upitnika ličnosti

		N	SPOL		DOB		
			Muški	Ženski	M	SD	
Iskreno odgovaranje		Bez upozorenja	214	92	122	23.2	2.07
		S upozorenjem	219	99	120	22.8	2.21
Iskrivljavanje odgovora	Poticanje djelotvornosti	Bez upozorenja	109	52	57	23.4	2.21
		S upozorenjem	111	54	57	22.9	2.25
	Poticanje zajedništva	Bez upozorenja	105	40	65	22.9	1.92
		S upozorenjem	108	45	63	22.8	2.17

Tablica B

Indeksi pouzdanosti (α) faceta ekstraverzije u različitim situacijama ispunjavanja upitnika

	Iskreno		Poticano iskrivljavanje			
	Bez upozorenja	S upozorenjem	Bez upozorenja		S upozorenjem	
			Djelotvornost	Zajedništvo	Djelotvornost	Zajedništvo
Sklonost prijateljstvu	.84	.86	.84	.74	.83	.88
Društvenost	.79	.82	.81	.67	.80	.81
Asertivnost	.72	.78	.66	.71	.70	.78
Razina aktivnosti	.67	.68	.52	.45	.55	.61
Traženje uzbuđenja	.81	.79	.68	.72	.76	.69
Vedrina	.79	.82	.78	.74	.80	.82

Tablica C

Deskriptivne karakteristike rezultata na dimenziji ekstraverzije i njenim facetama u različitim situacijama ispunjavanja upitnika u situaciji bez upozorenja o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora

	Poticanje djelotvornosti				Poticanje zajedništva			
	Iskreno		Poticano iskrivljavanje		Iskreno		Poticano iskrivljavanje	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Sklonost prijateljstvu	50.2	8.59	60.2	8.09	50.8	9.62	64.5	5.51
Društvenost	46.6	9.99	55.5	9.24	46.4	9.97	61.0	6.31
Asertivnost	47.1	8.02	59.6	6.46	46.9	7.47	58.6	7.13
Razina aktivnosti	39.5	8.58	53.6	5.92	40.6	6.94	51.0	6.01
Traženje uzbuđenja	40.9	10.27	41.7	8.14	41.7	11.19	43.1	8.25
Vedrina	53.1	7.88	58.1	7.75	53.7	8.93	62.2	6.19
Dimenzija ekstraverzije	278.3	36.62	329.4	31.82	280.1	36.35	341.6	25.95

Tablica D

Deskriptivne karakteristike rezultata na dimenziji ekstraverzije i njenim facetama u različitim situacijama ispunjavanja upitnika u situaciji s upozorenjem o mogućnosti detekcije iskrivljavanja odgovora

	Poticanje djelotvornosti				Poticanje zajedništva			
	Iskreno		Poticano iskrivljavanje		Iskreno		Poticano iskrivljavanje	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Sklonost prijateljstvu	51.3	9.16	60.4	7.05	51.4	9.02	62.5	8.01
Društvenost	46.8	10.08	55.5	8.32	48.0	10.32	59.2	8.02
Asertivnost	46.8	8.98	59.9	6.09	47.7	8.27	57.3	8.01
Razina aktivnosti	40.1	7.66	53.2	6.12	40.1	8.13	50.5	6.91
Traženje uzbuđenja	41.9	10.02	39.4	9.13	41.0	9.36	41.7	8.29
Vedrina	53.7	8.29	57.8	7.59	53.9	7.82	60.1	7.91
Dimenzija ekstraverzije	280.5	37.92	326.3	31.51	281.9	37.69	331.7	35.46

Tablica E

Prikaz veličina razlika (Cohenov d) između iskrene situacije i situacije poticanog iskrivljavanja te između iskrene situacije i situacije poticanja djelotvornosti odnosno zajedništva

Naziv osobine	Veličina razlika (d-indeks)		
	iskreno-iskrivljavanje	iskreno-djelotvornost	iskreno-zajedništvo
Sklonost prijateljstvu	-1.04	-0.94	-1.15
Društvenost	-0.90	-0.78	-1.04
Asertivnost	-1.19	-1.38	-1.04
Razina aktivnosti	-1.27	-1.41	-1.14
Traženje uzbuđenja	-0.02	0.08	-0.12
Vedrina	-0.65	-0.55	-0.75
Dimenzija ekstrasverzije	-1.16	-1.13	-1.21

Tablica F

Rezultati zavisno-nezavisne analize varijance (usporedba rezultata na faceti sklonost prijateljstvu s obzirom na situaciju ispunjavanja upitnika)

	F	df	p
Situacija	468.34**	1/416	.000
Vrsta upute	8.35*	1/416	.040
Upozorenje	0.00	1/416	.949
Situacija x vrsta upute	7.61**	1/416	.006
Vrsta upute x upozorenje	1.27	1/416	.261
Situacija x upozorenje	2.86	1/416	.091
Situacija x vrsta upute x upozorenje	0.73	1/416	.394

Napomena: ** $p < .01$; * $p < .05$

Tablica G

Rezultati zavisno-nezavisne analize varijance (usporedba rezultata na faceti društvenost s obzirom na situaciju ispunjavanja upitnika)

	F	df	p
Situacija	356.61**	1/418	.000
Vrsta upute	14.53**	1/418	.000
Upozorenje	0.00	1/418	.972
Situacija x vrsta upute	12.41**	1/418	.000
Vrsta upute x upozorenje	0.02	1/418	.876
Situacija x upozorenje	2.53	1/418	.113
Situacija x vrsta upute x upozorenje	1.95	1/418	.163

Napomena: ** $p < .01$; * $p < .05$

Tablica H

Rezultati zavisno-nezavisne analize varijance (usporedba rezultata na faceti asertivnost s obzirom na situaciju ispunjavanja upitnika)

	F	df	p
Situacija	608.76**	1/416	.000
Vrsta upute	1.55	1/416	.214
Upozorenje	0.041	1/416	.839
Situacija x vrsta upute	5.05*	1/416	.025
Vrsta upute x upozorenje	0.036	1/416	.850
Situacija x upozorenje	0.77	1/416	.376
Situacija x vrsta upute x upozorenje	1.97	1/416	.162

Napomena: ** $p < .01$; * $p < .05$

Tablica I

Rezultati zavisno-nezavisne analize varijance (usporedba rezultata na faceti razina aktivnosti s obzirom na situaciju ispunjavanja upitnika)

	F	df	p
Situacija	685.39**	1/415	.000
Vrsta upute	4.04*	1/415	.045
Upozorenje	0.17	1/415	.676
Situacija x vrsta upute	11.93**	1/415	.001
Vrsta upute x upozorenje	0.42	1/415	.517
Situacija x upozorenje	0.23	1/415	.633
Situacija x vrsta upute x upozorenje	0.24	1/415	.625

Napomena: ** $p < .01$; * $p < .05$

Tablica J

Rezultati zavisno-nezavisne analize varijance (usporedba rezultata na faceti traženje uzbuđenja s obzirom na situaciju ispunjavanja upitnika)

	F	df	p
Situacija	0.31	1/415	.578
Vrsta upute	2.32	1/415	.128
Upozorenje	2.28	1/415	.131
Situacija x vrsta upute	4.80*	1/415	.029
Vrsta upute x upozorenje	0.26	1/415	.608
Situacija x upozorenje	4.96*	1/415	.027
Situacija x vrsta upute x upozorenje	0.69	1/415	.406

Napomena: ** $p < .01$; * $p < .05$

Tablica K

Rezultati zavisno-nezavisne analize varijance (usporedba rezultata na faceti vedrina s obzirom na situaciju ispunjavanja upitnika)

	F	df	p
Situacija	184.44**	1/418	.000
Vrsta upute	8.23**	1/418	.004
Upozorenje	0.41	1/418	.522
Situacija x vrsta upute	10.12**	1/418	.002
Vrsta upute x upozorenje	0.81	1/418	.369
Situacija x upozorenje	3.21	1/418	.074
Situacija x vrsta upute x upozorenje	0.53	1/418	.467

Napomena: ** $p < .01$; * $p < .05$

Tablica L

Pearsonovi koeficijenti korelacije među skalama faceta ekstraverzije u situaciji iskrenog odgovaranja i u situacijama poticanog iskrivljavanja za sudionike kojima je prezentirano upozorenje (iznad dijagonale) i za sudionike kojima nije prezentirano upozorenje (ispod dijagonale)

	Situacija iskrenog odgovaranja						Situacija poticanja djelotvornosti						Situacija poticanja zajedništva					
	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E1	E2	E3	E4	E5	E6
E1	-	.70**	.54**	.36**	.17*	.66**	-	.69**	.51**	.34**	.24*	.74**	-	.82**	.53**	.54**	.26**	.76**
E2	.68**	-	.44**	.25**	.28**	.52**	.69**	-	.48**	.33**	.41**	.58**	.70**	-	.62**	.54**	.41**	.75**
E3	.50**	.41**	-	.57**	.19**	.43**	.52**	.58**	-	.62**	.16	.35**	.39**	.45**	-	.52**	.17	.47**
E4	.36**	.26**	.44**	-	.10	.31**	.25*	.24*	.49**	-	.00	.13	.12	.05	.21*	-	.06	.33**
E5	.25**	.43**	.07	.00	-	.29**	.18	.34**	-.05	-.18	-	.35**	.20**	.37**	.39**	-.06	-	.35**
E6	.66**	.51**	.37**	.15*	.34**	-	.72**	.59**	.43**	.08	.38**	-	.56**	.49**	.56**	.11	.44**	-

Napomena: E1= sklonost prijateljstvu; E2= društvenost; E3= asertivnost; E4= razina aktivnosti; E5= traženjeuzbuđenja; E6=vedrina; * $p < .05$; ** $p < .01$